

לוח זמנים מחורבן בית ראשון עד חורבן בית שני

מאמר זה הוא המשך של [לוח זמנים מכניסה לארץ עד חורבן בית ראשון](#).

עיקר עניינו היא תקופה מחורבן הבית הראשון עד סוף מלכות דריוש בן היסטספס. יש בו הרבה פרטים וחשובים. למי שאין לו יכולת לקרוא את המאמר, הנה עיקרי השאלות ותשובות אשר מוצגות בו:

(1) לפי סדר עולם מלכות נבוכדנצר היא 45 שנה ואילו לפי תעודות בבליות 43 שנה

תשובה: מספר 45 מתקבל על ידי חיבור 37 שנה של יהויכין בכלא ו- 8 שנים מתחילת נבוכדנצר עד כבוש הראשון של ירושלים. למעשה יהויכין שוחרר בסוף שנת 36 וירושלים נכבשה באדר באמצע שנה 8 של נבוכדנצר. לכן הסכום הוא 43.5. חצי שנה נוספת היא ממות נבוכדנצר עד שחרור של יהויכין.

(2) לפי סדר עולם אויל מרודך מלך 23 שנה ואילו לפי טענת היסטוריונים הוא מלך שנתיים ונהרג ביד נריגליסר.

תשובה: אויל מרודך לא נהרג אלא ברח לשושן ושם הקים את מלכותו. משחרור יהויכין הוא מלך 23.5 שנים

(3) לפי ס"ע בלאשצר בן נבוכדנצר מלך 3 שנים ואילו לפי תעודות בבליות זה היה בלאשצר בן נבונד והוא כלל לא מלך אחרי כבוש בבל בשנה 17 של נבונד.

תשובה: בלאשצר בן נבוכדנצר מלך 3 שנים בשושן והיה בתחילה בעל ברית של כורש ודריוש המדי כמו אויל מרודך בשנה אחרונה שלו.

(4) לפי ס"ע כורש מלך 3 שנים ואילו לפי תעודות הוא מלך 9 שנים.

תשובה: כורש מלך 4 שנים בבבל עד סוף ימי בלאשצר בשושן. אחר כך מלך דריוש המדי שנה אחת בשושן וכורש היה מלך בבל. אחר כך כורש מלך שלש שנים על כל הארצות. בתחילת שנה ראשונה הוא נתן לבני ישראל רשות לבנות את בית המקדש. הוא נהרג באב שנה רביעית שלו. מגילת אסתר מייחסת את כל השנה הרביעית לאחשורוש.

(5) לפי ס"ע אחרי כורש מלך אחשורוש 14 שנה ואילו לפי התעודות מלך כמבוא 8 או 9 שנים

תשובה: אחשורוש בן דריוש המדי מלך בשושן. היה הסכם רוטציה בין פרס ומדי. אחרי מות כורש הוא קיבל תואר מלך הארצות ונקרא ארתחשסתא. כמבוא היה מלך בבל וכשנה ועוד אחרי מות כורש הוא הלך לכבוש את מצרים. הוא מת שם כ- 4 שנים לפני מות אחשורוש.

6) לפי כתובת ביסותון גאומטה מרד בי"ד אדר קצת לפני מות כמבוסי והוא נהרג בתשרי על ידי דריוש בן היסטספס. כעבור שנה דריוש זה גבר על כל אויביו ונעשה מלך על כל הארצות. שוב אין זכר לאחשורוש ולדריוש בן אסתר אשר מלך אחריו

תשובה: דריוש בין היסטספס מסתיר את העובדה של קיום מלכות מדי כדי לבסס טענה שלו על כס מלכות כל הארצות. גאומטה מרד מיד אחרי מות אחשורוש. באותו זמן דריוש בן אסתר בן שש וחצי ישב בשושן ומרדכי כנראה היה אפוטרופוס שלו. בהגיי ובעזרא מונים שנים שלו עד גיל 13 מניסן. אחרי זה נחמיה מונה שנים לארתחשסתא הוא אחשורוש החל משנה שניה שלו. לעומתו עזרא קיבל רשות לעלות מדריוש בן היסטספס אשר ישב בבבל והוא מונה שנים שלו מתשרי כאשר הרג את גאומטה. דריוש בן אסתר מלך אחרי מות אביו אחשורוש בשושן על מדי ולא היה מלך על כל הארצות. עדיין היתה לו סמכות מוגבלת ביהודה אותה הוא ירש מאביו. בפרט הוא מינה את זרובבל הוא נחמיה להיות פחת יהודה. נחמיה ועזרא יצאו מבבל בו זמנית בניסן שנה ששית של הבית ובאו לירושלים בו זמנית בא' אב. חנוכת חומות העיר היתה בכ"ה אלול של אותה שנה.

7) לפי ירמיהו ויחזקאל נבוכדנצר כבש את מצרים, החריב אותה והגלה את יושביה. הדבר היה בשנה 27 של נבוכדנצר (לפי ס"ע). וכעבור 40 שנה הם שבו. אבל לפי היסטוריה המקובלת נבוכדנצר פלש למצרים בשנה 37 שלו והובס הוא וחרע ביד אמסיס. אותו אמסיס מלך אחרי זה עוד 44 שנה עד שמת סמוך לכבוש מצרים על ידי כמבוסי.

תשובה: נבוכדנצר כבש את מצרים לראשונה בשנה 27 שלו בניסן כמו שכתוב ביחזקאל כ"ט. הוא נלחם נגד חפרע ונקם לו על שהסית את יהויקים ואחר כך את צדקיהו למרוד בו. הוא לא נלחם נגד אמסיס. חפרע עם שכירי חרב שלו ברח מנבוכדנצר באניות ממפיס לסאיס שם ישב אמסיס אשר מרד בו. אמסיס ניצל את הזדמנות והרג את חפרע ואת חייליו. נבוכדנצר החריב ערים אשר היו תחת שליטת חפרע והם בדלתא נילוס מזרחית ומצרים עליונה. גולי מצרים חזרו כעבור 40 שנה אחרי שכורש כבש את בבל. בפעם שניה נבוכדנצר פלש למצרים כעבור 11 שנה בסוף שנה 37 שלו. גם זמן זה היה בשנה 27 כמו שכתוב ביחזקאל אלא שנים אלו נמנו מתאריך בתחילת ספר יחזקאל. הוא נלחם הפעם נגד אמסיס אשר כנראה מרד בו. זאת שנה שנתנה לו לחיות בדמות אדם בזכות שעשה צדקה בעצת דניאל. אחרי זה הוא הפך לחייה עד סמוך למיתתו. גם מצרים שהוא הגלה בפעם השניה שבו למצרים, יחד עם כמבוסי כעבור 39 שנה.

8) יש הפרש קבוע של 164 שנה בין כרונולוגיה תורנית לזאת המקובלת (אשר מקדימה) החל מחורבן בית ראשון עד סוף תקופה פרסית. בפרט, לפי כרונולוגיה התורנית דריוש אחרון הוא דריוש בן היסטספס או בן אסתר אותו הרג אלכסנדר מוקדון. הפרש דומה כ- 160 שנה קיים גם בין כרונולוגיה תורנית לאשורית החל מגלות עשרת השבטים.

תשובה: אכן זה פלא שבורא עולם מנהל את ישראל במערכת זמן נפרדת שהיא מתואמת בתוכה ומתואמת עם אלו שהוא מתנגש אתם עם הזזה קבועה. על זה נאמר "העם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב". הזזה זאת רמוזה בחזרת השמש עשר מעלות בזמן חזקיה.

בסוף המאמר ישנו סיכום של כל השנים המוזכרים במאמר לפי סדר כרונולוגי.

נזכיר שלפי לוח זמנים זה בית מקדש ראשון חרב בט' אב שנת 3339 למניין בהר"ד שאנו מונים. אותו יום היה מוצאי שבת ושנה 3339 היתה מוצאי שמיטה, דהיינו שנה ראשונה של שמיטה. נזכיר שבני ישראל יצאו ממצרים בניסן 2449, נכנסו לארץ בניסן 2489, התחילו למנות שמיטות כעבור 14.5 שנה בתשרי 2504. מאז ועד חורבן עברו 836 שנה (פחות 50 יום) או 16 יובלות של 50 שנה ועוד 36 שנה. אכן שנה 36 היא מוצאי שמיטה (לדעת רבי יהודה מחזור היובל 49 שנה אלא לפי דעתו מניין יובלות התבטל עם גלות עשרת השבטים והתחדש בשנת 3304 אחרי שירמיהו החזיר מקצת עשרת השבטים. ראה הערה 53 בלוח זמנים).

ביחזקאל מ' א' כתוב "בעשרים וחמש שנה לגלותנו בראש השנה בעשור לחדש בארבע עשרה שנה אחר אשר הכתה העיר וכו'". בגמרא ערכין י"ב ע"א מבואר שזאת היתה שנת היובל. מדובר בתשרי שנת 3353. זאת תחילת שנה 14 לחורבן כאשר שנה ראשונה היא 3340 ואמצע שנת 25 לגלות יהויכין אשר מונים אותם מניסן 3328 (ראה הערה 56 והערה 57 בלוח זמנים).

תאריך הבא כתוב בירמיה נ"ב ל"א "ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים וחמשה לחדש נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת מלכתו את ראש יהויכין מלך יהודה ויצא אתו מבית הכליא". מדובר בכ"ה אדר שנת 3365, סוף שנת 37 לגלות יהויכין. ומבואר בסדר עולם פרק כ"ח שבאותו יום מת נבוכדנצר ונקבר ובכ"ו הוציאו אויל מרודך וגררו ובכ"ז הוציאו ליכניה.

ובהמשך כתוב בס"ע: נבוכדנצר מלך מ"ה שנה, אויל מרודך בנו כ"ג שנה ובלשצר בנו ג'. תקופות אלו לכאורה לא תואמות את המקורות הבבליים. לפי רשימת מלכים [Uruk king list](#) נבוכדנצר מלך 43, אויל מרודך 2, נרגלסר 3 שנים ו-8 חדשים, לבשי מרודך 3 חדשים, ונבוניד 17 שנה. בלשצר לא נזכר. אומנם לנבוניד היה בן בכור בלשאצר אשר מוזכר בגליל של נבוניד. אותו בן כנראה נהרג בזמן כבוש עיר בבל ע"י כורש. אבל בלשאצר אשר מוזכר בדניאל פרק ה' הוא בנו של נבוכדנצר כפי שכתוב בפרוש שם בפסוק י"א ובפסוק י"ח.

לגבי שנות נבוכדנצר ישנם כתובות רצופות בספר [Strassmaier Nabuchodonosor](#) החל מחודש 4 (תמוז) של שנת עליה לכס, אחר כך שנה ראשונה כולה וכו' עד חודש רביעי בשנה 43. (הערה: לפי [Parker and Dubberstein](#) עמ' 12 תעודה הראשונה היא מחודש VI/1 א' אלול ותעודה אחרונה מ- VI/26/43 כ"ו אלול שנת 43). בספר [Strassmaier Evil Merodach etc](#) תעודה ראשונה של אויל מרודך מכ"ו אלול, מיד אחרי מות נבוכדנצר. מכאן מסיקים שנבוכדנצר מת בכ"ו אלול. יש כאן סתירה ישירה לסדר עולם. וגם קושיה גדולה לגבי הפסוק בירמיהו נ"ב ל"א ובמ"ב כ"ה כ"ז. ויש לתרץ שהמקרא מונה גלות יהויכין מאדר שנת 3328 כי לפי המסמך [ABC 5](#) נבוכדנצר כבש את ירושלים באותה שנה בב' באדר. לכן כ"ה אדר שנת 3364 נכנס לשנה 37 של גלות יהויכין. מאחר וירושלים נכבשה בשנה 8 של נבוכדנצר (ראה לוח זמנים הערה 55), סדר עולם מחבר 8 שנים אלו עם 37 שנות גלות יהויכין ומקבל 45. אבל למעשה יש לחבר 7.5 שנים מתחילת נבוכדנצר בתשרי 3321 ו-36 שנים מגלות יהויכין, והסכום הוא 43.5. ועדיין קשה על ס"ע, הרי נבוכדנצר לא מת בכ"ה אדר. אלא יש כאן מופת שהוא מת בדיוק חצי שנה לפני כן (הערה: קרוב לוודאי תעודה ראשונה עם שם אויל מרודך נכתבה לא ביום מותו של אביו אלא למחרת). ועוד מופת של השגחה פרטית שנמצאו שתי

תעודות-אחרונה של נבוכדנצר וראשונה של אויל מרודך מאותו יום, שמהם נתן ללמוד מתי מת נבוכדנצר. ואפשר להטעים את דברי סדר עולם כדי שיתאימו למציאות באופן הבא: "מה תלמוד לומר בעשרים וחמשה, ומה תלמוד לומר בעשרים ושבעה, אלא בעשרים וחמשה (באלול) מת שטנו נבוכדנצר ונקבר, ובכ"ו (אדר) הוציאו אויל מרודך מקברו וגררו, בשביל לבטל גזירותיו, לקיים מה שנאמר עליו "ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב וגו' (ישעיה יד יט) ובעשרים ושבעה (באדר) הוציאו ליכניה". יום מות נבוכדנצר כ"ה אלול הוא משמעותי. זה יום תחילת בריאת העולם. כעבור 45 שנה בכ"ד אלול שנת 3410 התחילה "מלאכה בבית ה'" (חגי א' י"ד-ט"ו) בכ"ה אלול 3415 הסתיימה בניית חומות ירושלים (נחמיה ו' ט"ו).

שנות מלכות אויל מרודך לא מוזכרות בתנ"ך. לעומת זאת בדניאל ה' כתוב שבלשצר עשה משתה לאלף שריו וצווה להביא כלי זהב וכסף אשר הוציא נבוכדנצר אביו מבית המקדש. ובאותו לילה הוא נהרג. ולפי הגמרא (מגילה י"א ע"ב) בלשצר דרש את הפסוק (ירמיהו כ"ט י') "לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקד אתכם". ומאחר ועברו 70 שנה מתחילת מלכות נבוכדנצר ובני ישראל לא נפקדו, אז הוא החליט שהנבואה לא תתקיים, והשתמש בכלי המקדש. והגמרא עושה חשבון: 45 של נבוכדנצר, 23 של אויל מרודך ושנים של בלשצר. אבל בלשצר נהרג בשנה שלישית שלו ולא בסוף שנה שניה כי בדניאל ח' א' מוזכרת שנה שלישית של בלשצר. ועוד, ראינו ששנות נבוכדנצר עד ניסן 3364 הם 43.5. לכן יש לדייק ששנות אויל מרודך לא 23 אלא 23.5 כי שנים שלו התחילה באדר ונגמרו בתשרי. סה"כ מלכות נבוכדנצר ואויל מרודך 67 שנה מתשרי 3321 עד תשרי 3388. ואז מתחילה מלכות בלשצר והוא נהרג בתוך שנה שלישי היא שנת 3390.

באיזה יום הוא נהרג? בלוח זמנים בהערה 57 דייקנו שהוא נהרג בי' אב. והוא עשה חשבון שבעים שנה לבבל מט' אב 3320, למחרת מותו של נבופולסר כי אז התחילה בפועל מלכות נבוכדנצר. לכן הוא מלך כמעט שלש שנים מלאות מתשרי 3388 עד י' אב 3390.

איך מניין שנות אויל מרודך מתאים לכרונולוגיה בבליית? סכום שנות ארבעה מלכים אחרי נבוכדנצר ברשימת אורוק הוא $17+4+2=23$. מתוך התבוננות בתעודות בבליות (ראה [Parker and Dubberstein](#) עמ' 12-13) מתברר שסכום זה יש לחבר לסוף נבוכדנצר בתשרי 3364. גם כבוש בבל מתועד בתולדות נבוכד בתשרי שנת 17 של נבוכד. לכן מלכות נבוכד מסתיימת בתשרי 3387 (הערה: כל התאריכים המקובלים לפי היסטוריונים מוזזים אחורה לעומת לוח זמנים תורני ב-164 שנה. לכן תשרי 3387 הופך לתשרי 3233. כדי לקבל שנה יוליאנית לפנה"ס יש להחסיר 3762 ואז מקבלים 529 לפה"ס). איך יתכן שבלשצר בן נבוכדנצר התחיל למלוך שנה אחרי כבוש בבל ומלך שלש שנים לפני שנהרג?

נקדיש לזה פרק נפרד.

מלכות בלשצר בן נבוכדנצר

היסטוריונים לא מכירים בבלשצר זה. לעומת זאת לנבוכד היה בן בכור בשם בלשצר והוא מוזכר בצילינדר. בכרוניקה של נבוכד כתוב שמלך נבוכד בשנה שביעית שלו היה בתיימה ונסך היה בבבל.

בלאשצר זה כנראה נהרג בזמן כבוש העיר בבל ובוודאי לא מלך שלש שנים אחרי כן. לכן היסטוריונים סוברים שמה שכתוב בספר דניאל על בלאשצר בן נבוכדנצר נוגד את האמת ההיסטורית. בנוסף, אויל מרוך לא מלך 23.5 או 23 שנה אלא שנתיים ואחר כך כנראה נהרג ובמקומו מלך נרגלסר, לבשי-מרוך ונבוניד. ממלכים אלו נשארו תעודות וממצאים ארכיולוגיים.

נתחיל ממות אויל מרוך. ידוע לנו על כך מ-Berossus אשר כתב את ספריו אחרי אלכסנדר מוקדון. ספרים אלו לא הגיעו לידינו אבל ישנו קטע אשר מתייחס למות נבוכדנצר והמשך עד כבוש בבל אשר הובא בספר [נגד אפיון](#) (ספר I פרק 20). ושם כתוב: "ועל כסאו (של נבוכדנצר) ישב בנו אויל – מרוך. הוא עשה ממשלה ברשעה ובזדון, ועל כן התנפל עליו נרגלאצר בעל אחותו והכהו נפש אחרי מלכו שנתיים ימים, ומלך תחת המומת ארבע שנים". תקופות שנתיים של אויל מרוך וארבע שנים של נרגלאצר מתעודות אצל בבליים. אבל זה שאויל מרוך נהרג, על כך אין תעודות. יתכן שהוא נמלט ונצל. פעולות שעשה "ברשעה ובזדון" הן כנראה הוצאת גופו של נבוכדנצר מקבורתו וגרירתו, וביטול גזרתיו. ומאחר והוא עשה דבר טוב בעיני ה', מדוע שיענשו?

לאן אויל מרוך נמלט? בלאשצר נזכר בספר דניאל בשנה אחת (ז' א') ובשנה שלוש (ח' א'). ושם כתוב "ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה". ובדניאל ה' כתוב על הסעודה אשר עשה בלאשצר שבלילה אחריה הוא נהרג. הדבר היה בסוף שנה שלישית כמו שביארנו ודניאל היה לידו. על כן בלאשצר ישב בשושן הבירה. יתכן איפה שאויל מרוך נמלט לעילם והיתה לו מלכות שם. הוא ברח לשם עם משפחתו, בפרט עם בלאשצר אחיו, עם יהויכין אותו שיחרר מכליא ועם בנו זרבבל אשר נולד בהיותו בכלא. אכן בסוף מ"ב וסוף ירמיהו כתוב שאויל מרוך השפיע טובה ליהויכין "דבר יום ביומו עד יום מותו כל ימי חייו". ואם אויל מרוך נהרג ביד נרגלאצר, אז צריך לומר שיהויכין חי פחות משנה וחצי אחרי שיחרורו. ואם סיבת המרד של נרגלאצר היא בפרט ביטול גזירות נבוכדנצר ושיחרור יהויכין, איך ניצל זרבבל בנו מיד נרגלאצר. אבל אם אויל מרוך מלך בשושן אז אפשר שחז"ל מונים 23 שנה שלו כולל מלכותו בעילם. ואחריו מתשרי 3388 מלך בלאשצר בן נבוכדנצר. וגם דניאל אשר בזמנו של נבוכדנצר ישב לידו בבבל, אחרי מרד של נרגלאצר, הצטרף אל אויל מרוך ועבר אתו לשושן. ומאז ישב שם עד שעלה ארצה בשנה ראשונה של כורש.

והנה ישנה ראייה ארכיולוגית על הימצאות אויל מרוך בשושן. בספר [Royal Inscriptions](#) מובאות כתובות של מלכים אויל מרוך, נריגליסר ונבוניד. יש שש כתובות עם שם אויל מרוך. שלש ראשונות מעיר בבל ושלש נמצאו בשושן! 1 ו-2 הם כתובות על לבנים ויתר הם כתובות על כלי קיבול. אצל יתר המלכים יש 8 של נריגליסר ו-87 של נבוניד ואין כלל כתובות על כלי קיבול פרט לאחד, של נריגליסר וגם הא נמצא בשושן. חוץ משלש אלו של אויל בשושן ואחד של נריגליסר, כל יתר הכתובות ממערב בבל לאורך נהר פרת כפי שרואים [במפה](#) ומקצת בחרן ובתימה-ערביה. אכן אלו המקומות שבהם היתה נוכחות מלכים אלו. על כן, מציאת שלשה כלים של אויל מרוך בשושן מוכיחה על נוכחות שלו שם. ומאחר וכתוב שם "ארמון של מרוך" אז הדבר לכאורה מעיד על כך שהיה לו ארמון בשושן. אבל בכלי מדידה המיוחס לנריגלסר לא כתובה מילה ארמון (למרות שבספר הכניסו את המילה בסוגרים כאילו שכחו לכתוב אותה). אם אויל מרוך מלך בשושן במקביל לנריגלסר וגם הרבה שנתיים אחריו, אז אין כל כך קושיה שכלי קיבול שלו הגיע לתחום שלטונו של אויל מרוך. ריבוי כלי מדידה של אויל מרוך אולי מעיד על כך שהיה לו עניין בקביעת מידות. כלים כמו 4) - סאה ושש וחצי עוכלא מעידים שמדדו אותם בקפידה אחרי שנעשו (ולא יתכן שיצרו כלי בכוונה בנפח זה)(עוקלה 1/60 סאה). ולא

בכדי היו שתי אמות על שער שושן, אחת יתרה על של משה חצי אצבע ושניה אצבע. אלו מידות 49 ו-50 ס"מ והם מקרבות את האמה הבבלית-כדי להזכיר את מידות המקום שעלו משם. אבל החוקרים לא מצאו הסבר להמצאות כלים אלו בשושן והעלו השערה שכורש אחרי כבוש בבל הביא אותם לשושן. אבל כורש לא ישב בשושן ומדוע שיביא כלי מדידה לשם? להלן תרגום של 7 הכתובות:

1) Amēl-Marduk, king of Babylon, the one who renovates Esagil and Ezida, son of Nebuchadnezzar (II), king of Babylon.

2) Palace of Amēl-Marduk, king of Bab[ylon], heir of Nebuchadnezzar (II), king of Bab[ylon].

3) One *qa*. Palace of Amēl-Marduk

(על כלי זה בעצם אין ראיה שמקורו בבבל)

4) One seah, six and a half *akalu* belonging to the palace of Amēl-Marduk, the king

5) Two *qa*, [(...)]. Palace of Amēl-Marduk, ki[ng of Babylon], son of Nebuchadnezzar (II), king of [Babylon].

6) Three and one-third *akalu*. Palace of Amēl-Marduk, king of Babylon, son of Nebuchadnezzar (II), king of Babylon.

7) Two *qa*, one half *akalu*. (Palace of) Neriglissar, king of Babylon.

וצריך להבין איך התקיים שלטון אויל מרוודך בעילם במקביל לשלטון אויביו בבבל. [עילם](#) היתה מדינה קדומה עצמאית חזקה מאד. היא נכבשה על ידי אשור ואחרי נפילת אשור זכתה לעצמאות. ישנה נבואה בירמיהו מ"ט ל"ד-ל"ח על עילם. נבואה זאת היתה בראשית מלכות צדקיהו, דהיינו בשנת 3329, מיד אחרי גלות יהויכין. היא פותחת "הנני שובר קשת עילם ראשית גבורתם". מכאן אנו לומדים שבאותה תקופה הם היו גיבורים ולא כנועים תחת יד מדי. ואחר כך "והבאתי אל עילם ארבע רוחות וכו' וזרתים לכל הרחות וכו' ולא יהיה הגוי אשר לא יבוא שם נדחי עילם". מכאן עילם נכבשה ואוכלוסייתה גלתה לכל העולם. מי הגלם? בודאי נבוכדנצר כי נבואה על עילם סמוכה להגליה של קדר וחצור על ידו (שם, כ"ח). אחרי שעילם התרוקנה מעילמים, מן הסתם נבוכדנצר הביא במקומם גולים ממקומות אחרים. ביניהם יהודים אשר גלו עם יהויכין. וזה מסביר כיצד בשושן היתה קהילה יהודית גדולה בזמן אחשוורוש, למרות שעיקר אוכלוסייה יהודית היתה לאורך נהר פרת, כגון בסורא ובפומדיטא. וגם מרדכי אשר הוגלה עם יכניה, ישב בשושן (אסתר ב' ה'). לכן אויל מרוודך יכול היה לשרוד בשושן נגד אויביו בבבל.

בויקיפיה ערך [Elam](#) כתוב:

Elam, already largely destroyed and subjugated by Assyria, thus became easy prey for the [Median](#) dominated [Iranian peoples](#), and was incorporated into the [Median Empire](#) (612–546 BC) and then the succeeding [Achaemenid Empire](#) (546–332 BC). טענה זאת מבוססת בעיקר על תיאור של הרודוטוס של אימפריית מדי ולא נמצאו לכך ראיות ארכיאולוגיות. אבל יתכן שעילם אחרי מות נבוכדנצר היתה תחת השפעה של מדי. בירת מדי Ecbatana (Hamedan של היום), מרוחקת 290 ק"מ משושן ואילו בבל מרוחקת ממנה 365 ק"מ. דבר זה עזר לאויל מרוודך למשול בשושן כנגד אויביו בבבל.

גם הטענה שכורש כבש את שושן לפני שכבש את בבל לא מוכחת (ראה מאמר של [Matt Waters](#)). לפי העיקרון, אויב של אויב שלי הוא ידיד שלי, אויל מרוודך היה בעל ברית של מדי ופרס במלחמתם נגד נבוניד. תמיכה של פרס ומדי באויל מרוודך יכולה להסביר מדוע צבא נבוניד לא עמד נגד כורש ומסר לו את Sippar ואת העיר בבל ללא קרב כמו שכתוב ב**תולדות נבוניד**. כתוב בוויקפדיה ערך **נבוניד** שהוא לא היה ממשפחה של נבוכדנצר. על כן כשדים שהיו נאמנים למשפחת נבוכדנצר, לא עמדו לצדו אלא לצד אויל מרוודך. מביאים ראיה לכבוש שושן על ידי כורש מ-[Cyrus Cylinder](#) (שורה 30). שם כתוב שבין השאר כורש החזיר מבבל לשושן פסלים שנלקחו מהם. אין כאן שום ראיה. פסלים אלו כנראה נלקחו ע"י נבוכדנצר כאשר הוא כבש את עילם וכעת כורש החזיר אותם לשושן בעלי בריתו.

עוד כתוב בהרודוטוס שכורש כאשר יצא לכבוש את בבל לקח אתו מים מנהר Choaspes אשר זורם ליד שושן. נהר זה נקרא היום [Kharkeh](#) והוא מזוהה עם אוכל אולי בדניאל ח' ב' (ראה מאמר של [Potts](#) על כך. לפי דעתו נהר זה אז זרם סמוך ממש לקבר דניאל). זאת יכולה להיות ראיה שאויל מרוודך תמך בכורש וסיפק לו מים ומזון. כעבור שנה אויל מרוודך כנראה מת, ובלאשצר מלך במקומו. וגם הוא נשאר בעל ברית לכורש ודריוש המדי.

נשאלת השאלה, אם בלאשצר היה בעל בריתם, מדוע הם נלחמו אתו כעבור שלש שנים? אולי נתן להבין את הדבר מתוך מדרש אשר מודפס בספר "כל אגדות ישראל" של לבנר חלק ד' בשם "ליל חרדות" (עמ' 6) (נמצא ב [Hebrew books](#)). כתוב שם "ויתחתן כרש את דריוש ויקח את בתו לו לאשה ויתחברו וימרדו בבלאשצר מלך בבל ויתגרו בו מלחמה. ויקצף בלאשצר קצף גדול ויאמר: כרש ורדיוש עבדי היו וישמרו שערי ארמוני ימים רבים ועתה המעט להם כי מלכו, ויאמרו לרשת גם ארצתי? הנני אליהם וכליתים". והיתה ביניהם מלחמה עד אשר בלאשצר תקף אותם בלילה והצליח. ועשה לכבוד ניצחון שלו משתה. ואחרי כן באותו לילה הוא נהרג בטעות ע"י שומריו.

אומנם כורש ודריוש לא היו עבדים של בלאשצר אלא בעלי בריתו, אחרי שכבשו את מדינת בבל, מרדו בו. וכנראה בלאשצר גם לא הסתפק במלכות מצומצמת בשושן. וכדברי המדרש, אחרי שהצליח במלחמתו, עשה לכבוד כך משתה והוציא את כלי מקדש בחשכו שעברו שבעים שנה מתחילת מלכות נבוכדנצר אביו ולא נתקיימה נבואת ירמיהו (כ"ט י'). והיסטוריונים בלבדו בין בלאשצר זה לבין בלאשצר בן נבוניד ובין כבוש בבל על ידי כורש לבין מות בלאשצר בן נבוכדנצר בשושן ארבע שנים אחרי כן. כתוב בוויקפדיה ששם **בלשאצר** בשפה אכדית הוא "**בַּל-שַׁךְ-אַצור**": בל שמור (אצור) את המלך" והוא יכול להיות שם של אנשים שונים. ועוד, יתכן שנבוניד קרא לבנו הבכור בשם בנו של נבוכדנצר כדי שיתקבל ע"י כשדים בתור יורש העצר.

עדיין צריך להבין האם בלאשצר הוא בן של נבוכדנצר או נכדו. בדניאל ה' בפסוקים ב', י"א, י"ג, י"ח, כ"ב כתוב בפרוש שנבוכדנצר הוא אביו של בלאשצר. מלכתא אשר נתנה לבלאשצר עצה לקרוא לדניאל ואשר ידעה על חכמתו, לא היתה אשתו אלא אמו של בלאשצר והיתה אשתו של נבוכדנצר. וכנראה שהיא ילדה אותו לעת זקנתו של נבוכדנצר והיתה אז יחסית צעירה.

כתוב בישיעיהו (י"ד כ"ב) "והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם ה'" ובאסתר רבה (י"ב) פסוק זה נדרש: "שם זה נבוכדנצר, ושאר זה אויל מרוודך, ונין זה בלאשצר, ונכד זה ושתי". כל אלו מתו לא מוות טבעי. נבוכדנצר אומנם מת באופן טבעי אבל אחרי קבורתו, אויל מרוודך "הוציאו וגררו בשביל

לבטל גזירותיו" (סדר עולם פרק כ"ח). נין זהו לא נכד אלא בן צעיר של נבוכדנצר ווּשְׁתִי היא בת בלאשצר ונכדה של נבוכדנצר ולא נכדה של אויל מרוּדך.

סוף פרק בלאשצר

אחרי מות בלאשצר בי' אב 3390, מלך דריוש בן אחשורוש מזרע מדי (דניאל ט' א'). לפי ס' ע' עולם הוא מלך שנה אחת, זאת השנה אשר מוזכרת בספר דניאל. לפי חשבוננו זאת שנה מתשרי 3391 עד תשרי 3392. פרשת מלכות דריוש בדניאל ו' נסמכה למות בלאשצר אשר היה בשושן כפי שהוכחנו. לכן י"ל שדריוש המדי ישב בשושן ודניאל היה לידו ולא זו משושן. לעומת זאת כורש אשר מלך בבבל משנת 3387 המשיך לשבת שם. (אנחנו נדון בהמשך בשאלה איך התחלפה מלכות בין פרס ומדי בתקופה ההיא). מאחר ואחשורוש בן דריוש המדי התחתן עם וּשְׁתִי בת בלאשצר אז כאילו דריוש נכנס לנעלי בלאשצר וירש את בירתו שושן.

אחריו מלך כורש בבבל שלש שנים מתשרי 3392. כתוב בדה"ב ל"ו כ"ב- כ"ג "ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דברי ה' בפי ירמיהו העיר ה' את רוח כורש מלך פרס ויעבר קול בכל מלכותו וגם במכתב לאמר. כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם אשר ביהודה מי בכם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל". שבעים שנה בנבואת ירמיהו נמנו מתחילת כבוש של יהויקים ביד נבוכדנצר בשנת 3322 (ראה [לוח זמנים](#) הערה 55 והערה 56). שנה שלישית של כורש מוזכרת בדניאל י' א'. מכאן לומדים שהוא מלך שלש שנים עד תשרי 3395.

(**הערה:** ובהמשך כתוב שם "בימים ההם אני דניאל הייתי מתאבל שלשה שבועים ימים" ופרש"י "כ"א שנה הם י"ח שנה משנה אחת לדריוש המדי אשר שם אל לבו לחשוב ע' שני הגולה כמו שכתוב עד שנת שתיים לדריוש הפרסי בן אסתר שבנה הבית וג' שנים היתירים לא ידעתי אם לפנייהם התחיל להתענות או משך קבלת נדר תעניותיו ג' שנים לאחר הבניין". ג' שנים לאחר תחילת הבניין בתשרי 3410 לכאורה שום דבר לא קרה. הצעה שלי היא שדניאל התחיל להתענות בניסן שנה שלישית של כורש היא שנת 3394 סמוך לחזיון שהיה לו בכ"ד ניסן (ראה דניאל י' ד'). אולי באותו זמן צרי יהודה ובנימין התחילו לכתוב שטנה לכורש (ראה עזרא ד' ה'). עשרים ואחד שנה אלו כלים בניסן 3415, עת עלית עזרא ונחמיה. והם כנגד 21 יום בפסוק דניאל י' ג').

אחריו, בתשרי 3395 מלך אחשורוש. תאריכים הבאים במלכותו כתובים במגילת אסתר.

"בשנת שלוש למלכו עשה משתה" (אסתר א' ג'). נכוון אותו לתחילת השנה, א' תשרי שנת 3397. המשתה נמשך "שמונים ומאה יום" (שם, ד'). לפי סדר רגיל של עיבורים זאת שנה פשוטה. לכן המשתה נמשך עד ג' בניסן. "ובמלאות הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה וכו' משתה שבעת ימים" (שם, ה'). משתה זה נמשך עד י' ניסן שנת 3397. כתוב במגילה (י"א ע"ב) שאחשורוש בדומה לבלאשצר עשה חשבון שבעים שנה. ולהבדיל מבלאשצר אשר מנה מתחילת מלכותו בבל, הוא מנה מתחילת גלות בבל, דהיינו גלות יהויכין. נזכיר שלפי חשבוננו (ראה [לוח זמנים](#) הערה 57) את גלות יהויכין מניסן 3328. והוא טעה כי משם עד ניסן 3397 עברו 69 ולא 70 שנה. (הערה: אולי אחשורוש חיבר 37 שנה מגלות יהויכין עד שיצא מכלוא, 23.5 שנה של אויל מרוּדך מניסן

עד תשרי כפי שדייקנו בתחילה, 3 שנים של בלאשצר, שנה של דריוש, 3 שנים של כורש ו- 2.5 שלו. סה"כ 70. וטעה כי יהויכן יצא מכלוא בתחילת שנה 37 לגלות ולא בסופה). ואמר עכשיו ודאי לא יגאלו. והוציא כלי מקדש והשתמש בהם. והיה קטרוג גדול על ישראל שנהנו מסעודתו למרות חילול הקודש. וקטרוג היה משולש כי ביום זה בשבת הגדול בני ישראל חרפו את נפשם והפרישו לעיני מצרים צאן לקרבן פסח, למרות ששה היה ע"ז של מצרים. ומאידך ושתי היתה מוכנה למות ולא להתבזות.

כתוב בגמרא (מגילה י"ב ע"ב) "ביום השביעי כטוב לב המלך ביין. אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא? אמר רבא: יום השביעי שבת היה, שישראל אוכלין ושותין, מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות. אבל אומות העולם שאוכלין ושותין - אין מתחילין אלא בדברי תפלות". כלומר, יש כאן הקבלה לשבת הגדול בתאריך וביום בשבוע. (הערה: נבדוק האם הדבר אפשרי מבחינת הלוח. מולד תשרי שנת 3397 היה ביום ג' 18 דקות אחרי הצהריים. אם קבעו יום זה בתור א' תשרי ויום ראשון למשתה, אז האחרון למשתה שהוא יום 187, נופל בשבת. אומנם מולד אחרי חצות היום נקרא מולד זקן ולא קובעים ראש השנה באותו יום. אבל מולד אמיתי היה ביום יוליאני JD=1588370.408 (21/9-). 364) שהוא יום ג' בשבוע שעה אחת אחרי חצות הלילה בשושן. לכן מבחינה תיאורטית נתן היה לראות את הירח בתחילת ליל ד' ולקדש את החדש למפרע.)

תאריך הבא שכתוב במגילת אסתר "ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי הוא חודש טבת בשנת שבע למלכותו. זהו **טבת שנת 3401**. כתוב במסכת מגילה (י"ג ע"א) "ירח שנהנה גוף מן הגוף" ופרש רש"י "מפני הצינה". ויש לכוון את היום לתקופת טבת כאשר לילה ארוך ביותר. מתברר שיום זה היה **אמצע החדש כאשר ירח מלא וגם שבת**. ועוד מתברר שאסתר **היתה אשה מספר 1001** שהובאה אל אחשורוש. ולמד משלמה שהיו לו אלף נשים. ואמר (קהלת ז' כ"ח) "אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי". על כן הוא עצר באלף ואחת. וראה חשבון הבאה.

חשבון ימים מסוף משתה של אחשורוש עד ביאתה של אסתר אליו

נתחיל ממות ושתי. מתי הרגו אותה? יש לכוון ל"ז ניסן, שבוע אחרי שסרחה. ויש כאן קשר עם תליית המן, שהרי הקישם הכתוב "תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס" (ישעיה נ"ה י"ג). נעצוץ הוא המן והסרפד היא ושתי (ראה מגילה י' ע"ב). משתה ראשון של אסתר היה בט"ו ניסן ושני בט"ז, ואת המן תלו באותו יום ט"ז. (הערה: אומנם ט"ז איננו י"ז אלא למעשה י"ז ניסן של ושתי אמור היה להיות ט"ז אילו היו קובעים א' ניסן של אותה שנה לפי מולד ולא לפי חשבון של חדשים מלא, חסר החל מא' תשרי 3397). כן ראוי שהמן אשר יעץ להרוג את ושתי יהרג באותו יום.

"אחר הדברים האלה כשך חמת המלך וכו' ויאמרו נערי המלך וכו' יבקשו למלך נערות וכו' ויקבצו את כל נערה בתולה וכו'". לא כתוב כמה זמן עבר עד שנערה ראשונה הגיעה אל בית הנשים. נניח שהיה זה למחרת מות ושתי, בי"ח ניסן 3397 ועם הזמן הגיעו אחרות. כתוב שכל נערה עברה טיפול "קוסמטי" שנים עשר חדש עד שבאה למלך (אסתר ב' י"ב). לכן נערה ראשונה באה אל אחשורוש בי"ח ניסן 3398 (שנה 3398 היא 16 במחזור של 19 שנה ולכן פשוטה). מניסן 3398 עד טבת 3401 עברו 34 חדשים שהם 1004 יום. לכן מי"ח ניסן עד ט"ו טבת עברו בדיוק 1001 יום!

עכשיו נבדוק שאותו יום ט"ו טבת 3401 היה שבת וגם היה יום תקופת טבת. שנה 3401 היא 19 במחזור 19 ולכן מעוברת. ממולד וי"ד של אדם הראשון עד מולד טבת 3401 עברו 42043 חדשים שהם 1241554.769 יום. נוסף וי"ד (6 ימים ו-14 שעות), נקבל מולד טבת 1241561.353. את א' טבת נתן לקבוע למחרת ביום 1241562 ואז ט"ו טבת **1241576**. מספר זה מתחלק ב-7, לכן הוא שבת. תקופת רב אדא מחושבת לפי אורך השנה של 235/19 חדשי ירח. תקופת תשרי ראשונה של רב אדא היתה שבוע אחרי תקופת שמואל או ביום 11 ו-15 שעות. מאז ועד תקופת טבת שנת 3401 עברו 3399.25 שנה. מקבלים תקופת טבת **1241576.885**, באותו יום לעיל. (תקופת שמואל היתה 4 ימים יותר מאוחר. עדיין הלילה היה ארוך ביותר).

סוף חשבון

תאריך הבא במגילת אסתר: "ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלושה עשר יום בו וכו'". זהו י"ג ניסן **3406**. אפשר לדייק שצווי המלך להשתחוות לפני המן היה בי' ניסן. אכן כתוב "ויאמרו עבדי המלך וכו' למרדכי מדוע אתה עובר את מצות המלך. ויהי באמרם אליו יום יום וכו'" אלו י' וי"א ניסן. "ויגידו להמן וכו' וירא המן כי אין מרדכי כרע ומשתחוה לו וכו'" בי"ב ניסן. ובו ביום הפיל פור הוא הגורל ולמחרת, בי"ג ניסן בא לפני אחשוורוש. ובאותו יום שלחו ספרים ביד הרצים.

מכאן מובן מדוע מרדכי לא השתחוה וסיכן את עצמו. הרי אף אחד לא חייב אותו לשבת בשער המלך. אלא מרדכי ידע שזהו ניסיון מאת ה' כי בדיוק באותו יום אחשוורוש חילל את כלי המקדש. ויהודים אשר השתתפו בסעודה שלו, הבליגו כמו שכתבנו לעיל. ולמרדכי היה חלק בחילול ה' ההוא. לכן מרדכי היה מוכן עכשיו למות על קידוש ה'. ובני ישראל צמו שלשה ימים כדי לכפר על שנהנו מסעודה ההיא. התאמה הזאת בין שני התאריכים מאמתת את חשבון שלנו לגבי זמן משתה אחשוורוש ובהמשך יום הגעת אסתר אליו.

הצום נמשך י"ג, י"ד וט"ו ניסן (אסתר רבה ח' ז) ויש אומרים י"ד, ט"ו, ט"ז (רש"י). ולכל הדעות משתה ראשון של אסתר היה בט"ו ניסן, שני בט"ז ובו ביום תלו את המן. זהו יום הקרבת העומר ויום בה כלה המן אשר ירד עם פטירתו של משה רבנו.

להשלמת העניין נעשה חשבון של ימי שבוע. לפי לוח עברי 3406 היא שנה 5 במחזור 19 והיא פשוטה. מולד ניסן יום 1243480.841 מבראשית או שבת 0.841. אפשר לקבוע א' ניסן ביום א'. לכן י"ג ניסן יום ששי. משתה ראשון ביום ראשון ושני ביום שני. מרדכי קרע בגדיו בי"ג, לא בשבת.

סוף חשבון ימים

תאריך הבא: כ"ג סיון אותה שנה 3406, כתב מרדכי ספרים להשיב ספריו של המן. דבר זה אומר דרשינו ואנחנו נקדיש לו פרק.

מדוע מרדכי שלח ספרים רק בכ"ג בסיון ולא מייד אחרי שתלו את המן?

ראה ביערות דבש ספר א' דרוש י"ז (בסופו) תירוצים שונים בדרך דרוש. אבל בספר ב' דרוש ט' הוא מתרץ שמרדכי ביקש לעבר את השנה. ומאחר ובאותו זמן רובי כנסת הגדולה היו בארץ, שלח

אליהם שהם יעברו ואף לפני ראש השנה. ויערות דבש משער שמרחק משושן עד הארץ ובחזרה כ- 70 יום. העובדה ש"אותה השנה היתה מעוברת" כתובה בירושלמי (מגילה פרק א' הל' ה'). הכוונה לשנה שבה היה פורים. אכן 3407 היא שנה 6 במחזור והיא מעוברת. אבל זה נכון אם מעברים לפי תקופת רב אדא כמו שאנו עושים היום. אם מעברים לפי תקופת שמואל אז שנה 3406 שהיא שנה 5 במחזור היתה מעוברת. (הערה: אכן לפי תעודות בבליות שנה 9 של נבוכדנצר מניסן 3329 עד ניסן 3330 היתה מעוברת. היה אלול ב'. וכן שנה 16 של דריוש מניסן 3424 עד ניסן 3425 היתה מעוברת, היה אדר ב'. שנים 3330 ו- 3425 הם שנה 5 במחזור 19). יתר על כן, באותם שנים תקופת ניסן לפי שמואל היתה כמעט זהה לתקופה אסטרונומית! לכן גם אצל היהודים שנה 3406 היתה אמורה להיות מעוברת ושנה 3407 פשוטה! אבל מירושלמי ההוא אנו לומדים שיהודים עיברו (לפחות אותה שנה) לפי תקופת רב אדא. המגילה נותנת שמות חדשים לפי לוח עברי ולא לפי לוח בבלי. אבל אצל בבליים ופרסים אותו חודש ניסן 3406 שעליו אנו דנים היה נחשב לאדר ב'. לכן המן הפיל פור על 12 חודשים החל מניסן עד שנפל על חודש אדר. והוא אדר רגיל של שנה פשוטה. אבל מרדכי קיבל רשות ממלך לשנות את סדר עיבורים בבבל ולקרוא לאדר ב' בשם ניסן ולעשות שנה 3407 מעוברת. ואז אדר רגיל של המן הפך לאדר ב'. ויערות דבש מסביר מדוע מלחמה נגד עמלק אמורה היתה להיות באדר ב' כי מזל לא שולט בחודש זה. והוא נסמך על חזקוני על הפסוק "בחר לנו אנשים". כמובן עיבור שנה זאת גרם בלבול אצל שונאי ישראל כי הם לא ידעו לאיזה אדר התכוון המן. ועדיין מרדכי היה צריך שבית דין בירושלים יסכים ויפרסם לפני ראש השנה ששנה 3407 תהיה מעוברת.

כעת נביא חשבון זמן הליכה משושן לירושלים. מרחק בין שושן ללשכת הגזית בהר הבית בקו קצר ביותר 1230.7 ק"מ או 1206.6 מיל מהלך 30 יום ועוד. (הערה: אם הם הלכו משושן בדיוק דרומה עד קו רוחב גבול צפוני של רצועת משיח הוא קו רוחב גבול צפוני של תרומה 15 מיל צפונה מירושלים ומשם לאורך גבול זה עד פינה צפון-מזרחית של תרומה ומשם בקו ישר ללשכת הגזית אז מקבלים בדיוק מהלך 31 יום).

תלו את המן כאמור בט"ז ניסן. אסתר בקשה רשות מן המלך הכי מוקדם בי"ז. ויצאו שליחים לדרך לירושלים בי"ח. והלכו 13 יום של ניסן ו- 17 של אייר והגיעו לירושלים בי"ח אייר. לפי חשבון ימי שבוע א' ניסן היה יום א', י"ח אייר יום ו'. ביום י"ט אייר בשבת סנהדרין לא ישבה. לכן התעכבו בירושלים י"ט וכ' והתחילו לחזור בכ"א. והלכו 9 ימים של אייר ו- 22 של סיון. לכן שלחו את האיגרת של מרדכי בכ"ג סיון הוא יום ה'.

פרט לעניין של שנה מעוברת יש לדון בקביעת א' ניסן ע"י מרדכי בשושן. לפי חשבון הלוח מולד ניסן היה בשבת 20 שעות. לכן נתן לקבוע את ר"ח ניסן ביום א'. אבל בירושלים ישב בית דין והם מן הסתם קדשו לפי הראיה. ופשוט שירח לא נראה במוצאי שבת. וגם בקושי למחרת בערב. יערות דבש מעלה סברה זאת ללא חשבונות של מולד. בפרט הוא שואל שמשמע מגמרא (מגילה ט"ו ע"א) שרק מרדכי העביר את יום ראשון של פסח בתענית ולא יתר היהודים. ועוד, הוא מביא קושיה מהרש"א (שם) שמשמע ממדרשים שנדדה שנת המלך בליל ט"ו ולא ליל ט"ז. אבל אם בירושלים קבעו א' ניסן יום יותר מאוחר אז צום י"ג, י"ד וט"ו היו למעשה י"ב, י"ג וי"ד. לכן יהודים לא התענו ביום טוב ואכלו מצות בלילה. וכן נדדה שנת המלך בליל פסח. אבל מרדכי החמיר על עצמו וצם שלשה ימים שלמים לילה ויום כולל ט"ז (ודעת האומרים שצום היה י"ד-ט"ז מתקיימת אצל מרדכי). לכן גם אחרי הזזה התברר שהוא התענה ביום ראשון של פסח.

סוף פרק מדוע מרדכי שלח וכו'

תאריך הבא הוא פורים י"ג-י"ד אדר ב' שנת 3407. מולד אדר ב' 3407 ביום 5.2. לכן ר"ח אדר ב' יום ו'. י"ג אדר יום ד', המלחמה היתה ביום ד' ויום ה'. והם נחו בשושן ביום ט"ו ביום ששי. ונכנסו לשבת אחרי מנוחה. ולפי חישוב אסטרונומי לאותה שנה 354 לפנה"ס הירח לא נראה בליל ששי אלא למחרת. לכן ר"ח היה בשבת והם נחו בשושן בט"ו אדר ב' בשבת.

אחרי פורים זה מרדכי שלח איגרת השניה (אסתר ט' כ') ואחרי זה "ותכתב אסתר המלכה וכו' ומרדכי היהודי את כל תקף לקיים את אגרת הפרים הזאת השנית". לא כתוב באיזה תאריך זה היה. אבל בסדר העולם (פרק כ"ט) כתוב "ובאותו הזמן לשנה הבאה (אחרי פורים) נאמר "ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל וגו' " דהיינו בשנת 3408, לפני אדר.

את ההמשך אנו צריכים לשחזר מתוך הכתובים. בחגי א' א' כתוב "בשנת שנים לדריוש המלך בחדש הששי ביום אחד לחדש וכו'" בא צווי מה' אל זרבבל לבנות את בית המקדש. ובדניאל (ט' ב') "למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה". מאחר והבית חרב בט' אב 3339, אז שנה ראשונה של בית שני מתחילה בתשרי 3410 והציווי בחגי נאמר בא' אלול 3409. את שנות דריוש (עד שהחמיץ בשנה שביעית של) מונים מניסן. לכן זה בהכרח ניסן שנת 3408. לפי זה מלכות אחשורוש הסתיימה בניסן 3408 והוא מלך מתשרי 3395 13.5 שנה. בהמשך מנו לדריוש מתשרי 3409 (ראה ראש השנה ג' ע"ב). כאן אנו מגיעים לשאלה קשה מאד:

מיהו דריוש אשר נתן הוראה מחודשת לבנות את בית המקדש?

כתוב בויקרא רבה (שמיני פרשה יג) אמר רבי יהודה ברבי סימון דריוש האחרון בנה של אסתר היה טהור מאמו וטמא מאביו. כלומר נולד לאסתר מאחשורוש. אסתר באה אל אחשורוש בטבת 3401. גם אם היא התעברה מיד, אז בניסן 3408 דריוש היה בן שש וחצי. קשה לדמיין שהוא היה מספיק בוגר למלוך אבל יתכן שמרדכי היה אפוטרופוס שלו. ומצאנו שיהואש בן אחזיהו היה בן שבע במלכו (מ"ב י"ב) כאשר הוא קיבל הוראות מיהוידע הכהן. בתחילת בנין המקדש בתשרי 3410 דריוש היה בן שמנה. וכבר מצאנו שיאשיהו בן אמון היה בן שמנה במלכו (מ"ב כ"ב א') והוא מלך לבד. בניסן 3415 בזמן עלית עזרא (ונחמיה!) דריוש היה בן 13 וחצי והיה כבר נשוי כי כתוב "והשגל יושבת אצלו" (נחמיה ב' ו'). ואולי אסתר דאגה שאשתו תהיה מזרע ישראל ודרכו היה לאסתר ולבית אביה המשך. ועל זה רמז מרדכי כאשר אמר "ואת ובית אביך תאבדו" (אסתר ד' י"ד) אם תחרישי. אבל אם לא תחרישי – לא תאבדו.

מאידך מוכר לכולם בדיוק באותה תקופה דריוש בן היסטספס, הנקרא דריוש הראשון. השתמרה ממנו [כתובת ביסותון](#) המפורסמת. לפניך [תרגום כתובת ביסותון](#) לאנגלית עם תוספת הערות שלי (באדום). הוא מספר שלכורש היה בן כמבואסי. היה לו אח סמרדיס אשר נהרג בפקודת כמבואסי. אנשים לא ידעו על כך. אחר כך כמבואסי נסע למצרים. באותו זמן אנשים נעשו עוינים ושקר התרבה בארץ, אפילו בפרס ומדי. (דריוש לא מסביר מי שלט באותו זמן בפרס ומדי). אחר כך היה אדם מסויים מאג

בשם גאומטה. הוא מרד בי"ד אדר (בפורים!) באומרו שהוא סמרדיס, אח של כמבוס. בט' בתמוז הוא תפס שלטון. אחרי זה כמבוס מת מות טבעי. בי' תשרי דריוש יחד עם עוד כמה אנשים הרג את גאומטה. אחרי זה הוא מתאר את הקרבות אשר הוא ניהל משך שנה מי' תשרי עד כ"ב חשוון. סה"כ 19 קרבות. סימנתי את הקרבות על גבי התרגום. כדי לשלב תאריכים אלו בלוח הזמנים אשר כתבנו לעיל, יש לומר שגאומטה מרד בי"ד אדר 3408. זהו פורים שני שלקראתו נשלחה איגרת שניה. באותו זמן מת אחשורוש ונוצר העדר שילטון אותו ניצל גאומטה, כנראה מאג מסייעה של המן. לכן יום שהוא בחר למרוד י"ד אדר סימל גם מרד נגד מרדכי. שנה של תחילת המרד קובעת את שנים של כל הקרבות בכתובת. בפרט, הוא סיים כל הקרבות בכ"ב חשוון שנת 3410. דריוש זה היה אדם דתי מאד, האמין בכל ליבו באל עליון Ahuramazda אשר יצר את העולם וראה בניצחונות שלו השגחה ישירה של האל. לכן אפשר להבין מדוע הוא תמך בבניית בית אלהים בירושלים כמו שכתוב בעזרא (ו' ו'-י"ג). וכך הוא מסיים (פסוק י"ב, תירגום מארמית לעברית) "והאלהים אשר שכן שמו שם, ימגר כל מלך ועם, אשר ישלח ידו לשנות, לחבל את בית האלהים הזה אשר בירושלים, אני דריוש נתתי צו, מהרה יעשה!"

לכאורה יש כאן סתירה ישירה בין מדרש למציאות!

והנה בחגי (א' א') כתוב "בשנת שתים לדריוש המלך בחדש הששי ביום אחד לחדש היה דבר ה' ביד חגי הנביא אל זרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה וכו'". הכוונה כאן לא' אלול שנת 3409, לפני תחילת בנין בית המקדש. על איזה דריוש מדובר כאן? דריוש בן היסטוספס הרג את גאומטה בי' תשרי 3409. לכן א' אלול 3409 היה בתוך שנה ראשונה שלו ולא בתוך שנה שניה. אומנם גמרא (ר"ה ג' ע"ב) אומרת "כורש מלך כשר היה, לפיכך מנו לו כמלכי ישראל". וכתוב בגמרא בהמשך "תנא: הוא כורש, הוא דריוש, הוא ארתחשסתא. כורש - שמלך כשר היה, ארתחשסתא - על שם מלכותו, ומה שמו - דריוש שמו". לכן מנו לו מניסן 3408 למרות שבפועל מלך מתשרי 3409. ועדיין קשה. כשרותו של דריוש התבררה הרבה יותר מאוחר. כתוב בחגי א' ט"ו "בעשרים וארבע לחדש בששי בשנת שתים לדריוש המלך". באותו יום "ויער ה' את רוח זרובבל וכו' ויעשו מלאכה בבית ה' וכו'". אז התחילה מלאכת איסוף החומר. ועצם עבודת הבנין התחילה "בעשרים וארבע לתשיעי" (חגי ב' י"ח), לכן נקרא "יום אשר יסד היכל ה'". אותה התחלת בנין מוזכרת בעזרא ה' ב'. ואז באו אליהם תתני פחת עבר הנהר ושתר בוזני וכו' ושאלו מי שם לכם צו בית זה לבנות וחומה זאת להשלים. ותשובה של ישראל כתובה באגרת ששלחו תתני ושתר בוזני בפסוקים י"א-ט"ז. ושם כתוב שבשנה אחת לכורש מלך בבל שם צו בית אלהים לבנות וכו' ומאז ועד כעת הוא נבנה ולא נשלם. והם (תתני וכו') ממשיכים (שם, י"ז) "אם על המלך טוב יבקר בבית הגנזים של המלך שם אשר בבבל, אם יש שמכורש המלך הושם צו לבנות בית אלהים זה בירושלים, ורצון המלך על זה ישלח אלינו". ובהמשך (עזרא ו' א'-ב') כתב "אזי דריוש המלך שם צו, ובקרו בבית הספרים אשר את הגנזים מורידים שמה בבבל. ונמצא באחמתא, בבירה אשר במדי המדינה, מגלה אחת וכן כתוב בתוכה הזכרון" (כל זה תרגום מארמית).

מכאן ברור שתחילת הבנין המחודש בירושלים היתה ללא ידיעת דריוש. והוא לא ידע כלל על צו של כורש. ועוד פרט מעניין, שצו זה לא נמצא בבבל אלא בבירה אשר במדי. וללא ספק זאת שושן הבירה שבה ישב לפני זה אחשורוש. ולמרות שהיא היתה בארץ עילם, היא נחשבת לבירת מדי כי דריוש המדי ישב שם. ורק אחרי שדריוש מצא את הצו, הוא שלך אגרת כמו שכתוב שם בהמשך. ורק אז הוא נעשה מלך כשר ומוצדק היה למנות שנתו מניסן 3408. ואפשר לתרץ שמאחר וחגי היה נביא, הוא ידע מה שעתידי דריוש לעשות. ועדיין קשה מגמרא בר"ה ג' ע"ב. שם הגמרא מחפשת ראיות שדריוש החמיץ,

ולכן לפחות משנה שביעית שלו מנו לו מתשרי. ושתי ראיות שהיא מציעה הן משנה שניה של דריוש. אחת היא שביקש שיתפללו עבורו לחי המלך ובניו ושניה שנתן הוראה לבנות את בית מקדש שלש שורות אבן ושורה אחת של עץ כדי שיהיה קל לשרוף (ראה שם דחיות ותירוצים של גמרא). והרי הוראה זאת היתה כתובה בצו כורש הראשון! וזה שביקש שיתפללו עבורו היה ביחד עם הוראתו לתת ממנו לקרבנות המקדש. ובגלל זה הוא נחשב מלך כשר. ואיך חגי מונה לדריוש מניסן 3408 כאשר כשרות שלו באה יחד עם החמצה? וראיה שלישית משנה שביעית שלו משונה מאד שכאילו במקום אשה היתה לו כלבה.

ועוד קושיה עולה מבירור זמן עליית נחמיה. כתבתי על כך [מאמר](#) ארוך ומפורט. ומתברר שם שנחמיה הוא זרובבל והוא עלה יחד עם עזרא בניסן שנת 3415. נחמיה עלה משושן הבירה כמו שכתוב "דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסלו שנת עשרים ואני הייתי בשושן הבירה". במאמר ההוא מבואר שזהו כסלו 3415 ועשרים שנה הוא מונה מתשרי 3406 משנה שניה של אחשורוש כאשר הוא ביסס את מלכותו ועצר את בנין בית המקדש (ראה בהמשך פרק הדין במלכות אחשורוש). ושם ישב המלך. אבל דריוש בן היסטספס הפרסי מן הסתם ישב בבבל. כתוב בכתובת [ביסותון](#) (קרב 4) שהוא כבש את בבל לראשונה בטבת שנת 3409 וישב בה. ואחרי שיצא ונלחם במקומות אחרים, בני בבל מרדו בו. את הקרב האחרון הוא ניהל נגדם היה בכ"ב מרחשוון.

הפתרון לכל שאלות אלו מתקבל על ידי שילוב מסורת חז"ל עם כתובת ביסותון. היו **שני מלכים בשם דריוש בו זמנית**. אחד דריוש בן אסתר אשר ישב בשושן הבירה ושני דריוש בן היסטספס אשר ישב בבבל. איך יתכן הדבר?

והנה, בגמרא (מגילה י"ב ע"א) כתוב "חיל פרס ומדי הפרתמים (פרס קודם למדי), וכתוב למלכי מדי ופרס (מדי קודם לפרס)! אמר רבא: אתנווי אתנו בהדדי: אי מינן מלכי - מינייכו איפרכי, ואי מינייכו מלכי - מינן איפרכי". בממלכה פרסית היו מלכים של מדינות והיה מלך ארצות אחר. ופרס ומדי התנו שאם יהיה מלך ארצות פרסי אז במדי יהיה מלך מקומי או להפך. מלך פרס ישב בעיר בבל ואילו מלך מדי היה יושב בשושן.

הסכם זה התחיל עם כורש הראשון. הוא כבש את עיר בבל בתשרי שנת 3387 וקבע את ארמון המלכות שם בתור מרכז שלטונו ([גליל של כורש](#) שורה 23). מלכות שלו נמשכה ארבע שנים. חז"ל לא מונים לו שנים אלו כי הם מונים שנה לאויל מרוזך ושלוש לבלאשצר. באב 3390 נהרג בלאשצר בן נבוכדנצר בשושן ודריוש המדי נעשה מלך ארצות והוא ישב בשושן. באותו זמן כורש היה מלך מקומי וישב בבבל. בסוף 3391 מת דריוש, וכורש חזר להיות מלך ארצות. לפי הרודוטוס (סוף ספר ראשון), כורש בסוף חייו הלך לכבוש את ארץ Massagataes באזור של הרי קווקז בין ים השחור וים הכספי. שם הוא נהרג וצבא הגדול שלו הושמד ברובו. באותו זמן אחשורוש בנו של דריוש המידי היה מלך מקומי בשושן. לפי הסכם הרוטציה, אחשורוש אמור היה להפוך למלך ארצות ואילו כמבוס בנו של כורש להיות מלך מקומי בבבל. אבל אצל הרודוטוס עובדה זאת לא מוזכרת. לפי הרודוטוס, כמבוס ירש את מקומו של כורש והלך לכבוש את מצרים. גם דריוש בן היסטספס בכתובת שלו לא מזכיר את אחשורוש. לעומת זאת הוא כותב שבזמן שכמבוס היה במצרים, "אנשים נעשו עוינים ושקר התרבה בארץ, אפילו בפרס ומדי". הייתה לו כנראה סיבה להעלים את קיום הסכם רוטציה כדי להציג את עצמו

בתור יורש של כורש. (הערה: כבוש מצרים ע"י כמבوسی וגלות מצרים ארבעים שנה לפי יחזקאל כ"ט י"ב זאת סוגיה נפרדת בה נדון בהמשך).

אחרי מות אחשורוש סמוך לאדר 3408, מלכות הארץ היתה צריכה לחזור לפרסים. אבל כמבوسی באותו זמן כבר מת (כפי שנראה בהמשך) ואחיו סמרדיס נהרג בפקודת כמבوسی (לפי דברי הורודוטוס). ואז גאומטה הציג את עצמו בתור סמרדיס ונעשה מלך כל הארץ כמו שכתוב בכתובת ביסותון.

מאינדך, דריוש בן אסתר הקטן, ירש את אביו. ולפי הסכם רוטציה הוא אמור היה להיות מלך מדי בשושן. וכמובן, מי שמלך אחרי הקלעים היה מרדכי. והוא מרוב חכמתו לא התנגד לדריוש בן היסטספס. בכתובת ביסותון (שורה 16) כתוב ש-*Āššina* מרד בעילם ונעשה שם מלך. אחרי זה הוא הובאה אל דריוש כבול ודריוש הרג אותו. לא כתוב שדריוש נלחם נגדו. יתכן שמרדכי וסיעתו אשר ישבו בשושן הבירה "אשר בעילם המדינה" (דניאל ח' ב') הוא אשר הסגיר את *Āššina* לדריוש. בשורה 22 כתוב ש-*Martiya* מרד בעילם. דריוש כותב שבאותו זמן הוא היה בידדות עם עילם. ואנשי עילם תפסו את *Martiya* והרגו אותו. עילם יותר לא מוזכרת בכתובת.

כעת אנו נקדיש פרק להשתלשלות העניינים בארץ ישראל.

עולי בבל ישבו שם ברציפות משנת ראשונה של כורש (של התקופה השניה) היא שנת 3392. מספר העולים היה כ- 40 אלף גברים ועוד נשים והרבה מאד ילדים כי היה ריבוי טבעי עצום בבבל. למשל 17 בתי אב בעזרא ב' ג'-י"ט כללו 15509 גברים. בראשם היה ששבצר "הנשיא ליהודה". לפי מדרשים (ילקוט שמעוני עזרא רמז תתרכסח) הוא דניאל. ומגמרא (סנהדרין צ"ג ע"ב) משמע שדניאל היה פחת יהודה הראשון ונחמיה סיפר בגנותו. ונחמיה הוא התרשתא ולפי גמרא (סנהדרין ל"ח ע"א) הוא זרובבל. והוא בנו של יהויכין ונזרע בבבל, וראוי היה להיות מלך יהודה.

באותה שנה ראשי האבות "התנדבו לבית הא-להים להעמידו על מכוננו. ככחם נתנו לאוצר המלאכה זהב דרכמונים שש רבאות ואלף וכסף מנים חמשת אלפים וכו'". (הערה: סכום זה שווה בדיוק 600 אלף שקל של תורה של 17.28 גר'. כיצד? דרכמון הוא דירק פרסי, משקלו 8.4 גר', 35/36 של שקל. זהב יקר פי 12 מכסף. לכן ערך שש רבאות או 60 אלף דרכמונים שווה בדיוק 350 אלף שקל של תורה. אלף נוסף הוא תוספת 1/60 לכסות על דרכמונים פחותים עד כדי 1/60 ממשקל סטנדרטי. חמשת אלפים מנה כסף, מדובר כאן במנה קודש של 50 שקל של תורה. לכן ערכם 250 אלף. והם נתנו סכום השווה לשתי תרומות של בני ישראל בשנת הקמת המשכן).

לקראת תחילת שנת 3393 "ישוע בן יוצדק ואחיו הכהנים וזרובבל בן שאלתיאל ואחיו ויבנו מזבח א-להי ישראל וכו'" (עזרא ג' ב'). "מיום אחד לחודש השביעי החלו להעלות עלות לה' וכו'" (שם, ז'). ובאותה שנה בחודש השני "ויסדו הבנים את היכל ה'" (שם י').

ואז "צרי יהודה ובנימין וכו' סכרים עליהם יועצים להפר עצתם כל ימי כורש מלך פרס ועד מלכות דריוש מלך פרס". דבר זה מסביר מדוע דניאל אשר כאמור היה פחה של יהודה, היה "בשנת שלוש לכורש מלך פרס" (דניאל י' א') בבבל, ואף הגיע אל נהר חידקל (שם, ד'). הוא כנראה חזר לבבל להשתדל לפני כורש. לכן באותו זמן התחיל להתאבל "שלשת שבעים ימים" שהם 21 שנה מניסן שנה

שלישית של כורש 3394 עד ניסן שנה שביעית של דריוש 3415, כאשר הותר לעזרא ונחמיה לעלות לארץ. ואחר כך נסע לשושן ועבר בדרכו את חידקל.

מדוע דניאל נסע לשושן? כנראה הוא ידע ברוח הקודש שעתיד כורש למות ובמקומו ימלוך אחשורוש. ולדניאל היה מעמד חשוב מאד בשושן מימי דריוש המידי, אביו של אחשורוש. לכן הוא השתדל גם כן אצל אחשורוש. בינתיים בארץ מינו פחות יהודה אחרים ועליהם מתלונן נחמיה "והפחות הראשנים אשר לפני הכבידו על העם וכו'" (נחמיה ה' ט"ו). (הערה: והוא כולל את דניאל עמהם. שמא הוא סובר שדניאל היה צריך לגרום שהוא זרובבל יתמנה להיות פחת יהודה). אולי השתדלות זאת של דניאל הועילה ולא ביטלו את בנין בית המקדש בשנה שלישית של כורש ולא בשנה ראשונה של אחשורוש. אבל בשנה שניה היא שנת 3396 אחשורוש ביסס מלכותו ונעשה מלך ארצות ונקרא ארתחששסתא. ואז אחשורוש בעקבות אגרת שכתבו "רחום בעל פקודה וכו'" (עזרא ד' ח') נתן צו "לבטל האנשים האלה וקריה זו לא תבנה עד ממני צו יושם" (שם, כ"א). כנראה בתחילת שנת 3397 כמבוא המתחרה שלו הלך לכבוש את מצרים. לכן בתשרי 3397 אחשורוש עשה משתה (הערה: אנחנו נדון בהמשך איך כרונולוגיה זאת מתיישבת עם מסמכים פרסיים אודות כורש וכמבוא).

כאמור, סמוך לאדר 3408 מת אחשורוש וגאומטה תפס את השלטון בטענו שהוא סמרדיס. בינתיים היהודים בארץ לא עשו דבר לחדש את בנין בית המקדש. אולי משום שבבבל לא הוכרע סופית המאבק בין דריוש בן היסטספס לבין מתנגדיו. בא' אלול 2409 היה דבר ה' אל חגי הנביא אל זרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה וכו'" עם הוראה להתחיל בנית בית המקדש. כיצד זרובבל נעשה פחת יהודה? לא על ידי דריוש בן היסטספס שהיה עדיין עסוק בקרבות וכלל לא ידע על אגרת של כורש. אלא מינוי זה בא בשם דריוש בן אסתר בהזרחה של מרדכי. לכן חגי מונה את השנים לדריוש בן אסתר החל מניסן 3408. ולמרות שדריוש בן אסתר היה מלך מדי בלבד, היתה לו סמכות להתיר צו עצירת בניה זמני אשר הוציא אביו. וכלשון, כאשר התר מקורי נתן על ידי כורש הגדול.

אבל תתני פחת עבר נהרה ושותפיו שלחו איגרת לדריוש בן היסטספס שהוא מלך ארצות ונקרא ארתחששסתא. ובתשובתם יהודים כמובן לא הסתמכו על התר שקבלו מדריוש בן אסתר אלא על התר מכורש כי הדריוש בן היסטספס ראה את עצמו יורש של כורש. ומניין היה ליהודים כסף לבנות את בית המקדש? וי"ל שנשארו עצים ואבנים עוד מתקופת כורש כמו שכתוב בעזרא ג' ז' "ויתנו כסף לחוצבים ולחרשים וכו' ולהביא עצי ארזים מן הלבנון". ויתכן שהעושר של המן אשר היה ביד אסתר מימן את בנית המקדש.

ואחר כך דריוש בן היסטספס נתן הוראה לתמוך בבניין הבית מתוך מיסים של עבר הנהר. ובניין הבית הושלם בג' אדר שנת 3415 שהיא שנה ששית של דריוש בין שמונים לדריוש בן אסתר מניסן 3408 בין שמונים לדריוש בן היסטספס מתשרי 3409.

וכעת אנו עוברים לתחילת ספר נחמיה "ויהי בחדש כסליו שנת עשרים ואני הייתי בשושן הבירה. ויבא חנני וכו'" (נחמיה א' א'-ב'). ואחר כך "ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחשסתא המלך יין לפניו ואשא את היין ואתנה למלך וכו'". מיהו המלך ומיהו ארתחשסתא? כבר כתבנו שהמלך אשר ישב בשושן הוא דריוש בן אסתר. אבל הוא לא ארתחשסתא שהוא מלך ארצות. אלא ארתחשסתא שנחמיה מונה לו הוא אחשורוש אביו של דריוש, והוא מונה לו מתשרי 3396 כאשר הוא נעשה מלך ארצות. ואין כאן פגיעה בכבוד של דריוש בן אסתר. שנה עשרים שלו מתחילה בתשרי 3416, חצי שנה

אחרי השלמת בנין בית המקדש. ומאחר ולפי הגמרא נחמיה הוא זרובבל, צריכים אנו להבין מדוע הוא הוחזר מירושלים לשושן?

והנה, במגילה של כורש אשר נמצאה בשושן הבירה היה כתובה פקודה "בית אלהא בירושלם ביתא יתבנא" (עזרא ו' ג'), כלומר לבנות את בית המקדש. לא היתה פקודה לבנות חומות העיר. דריוש בן אסתר כנראה חשש לתת הוראה כזאת על דעת עצמו. ובנחמיה (ו' ו') כתוב שסנבלט האשים את נחמיה "אתה והיהודים חשבים למרוד על כן אתה בונה החומה ואתה הוה להם למלך". וטענה זאת למרות שהושמעה רק עתה, היתה ברקע כל הזמן. לכן בתום בנין בית המקדש זרובבל הוחזר לשושן והורד מגדולתו ונעשה שר המשקים אצל דריוש בן אסתר. וזהו פשר "החמצה" שלו שכתוב עליה בגמרא ר"ה ג' ע"ב. ובגללה נחמיה לא מונה לדריוש בן אסתר מניסן 3408 אלא מונה לאחשורוש אביו מתשרי 3396. ועזרא אשר נשלח על ידי דריוש בן היסטספס מונה לו מתשרי 3409 כי זאת תחילת מלכותו. וקורא לו "ארתחשסתא המלך" (עזרא ז' ז') כי הוא מלך ארצות.

מדוע אם כן, דריוש בן אסתר התיר לנחמיה בניסן 3415 לחזור לירושלים להיות פחה של יהודה ולבנות חומות העיר? היה כנראה מסע ומתן בינו לבין דריוש בן היסטספס בין כסליו לניסן 3415. עובדה היא שעזרא נשלח מבבל (עזרא ז' ט') מטעם דריוש בן היסטספס ונחמיה נשלח משושן מטעם דריוש בן אסתר באותו זמן בתחילת ניסן 3415.

עזרא נשלח בתור מנהיג דתי כמו שכתוב "עזרא הכהן הספר ספר דברי מצות ה' וחקיו על ישראל" (שם, י"א). והוא קיבל סמכות למנות שופטים ודינים לדון את העם "דתי אלהך" (שם, כ"ה) ולענוש "הן למות הן לשרשי הן לענש נכסין ולאסורין". ונתן בידו ממון רב "כסף ככרים שש מאות וחמשים וכלי כסף מאה לככרים (סה"כ משקל מאה ככרים), זהב מאה ככר" (עזרא ח' כ"ו). מאחר וערך זהב פי 12 מכסף, היה ערך הממון 1950 ככר כסף. "הכלים קדש והכסף והזהב נדבה לה' א-להי אבתיכם" (שם, כ"ח). וגם נתן הוראה לגזברים אשר בעבר הנהר שכל אשר ישאלם עזרא הכהן, יעשה: עד כסף ככרים מאה ועד חטים כורים מאה ועד יין וכו' (שם, ז' כ"א-כ"ב). כל זה לצורך קרבנות ועבודת הבית. וגם פטר כהנים ולויים ועובדי הבית ממס. ולא היתה קצבת זמן לעזרא.

לעומת זאת נחמיה בקש ממלך רק "אגרת אל אסף שמר הפרדס אשר למלך אשר יתן לי עצים לקרות את שערי הבירה אשר לבית ולחומת העיר ולבית אשר אבוא אליו" (נחמיה א' ח'). (הערה: איזה פרדס היה בירושלים בו גדלו עצים חזקים כגון ארזים לצורך בניית שערים? אלא הכוונה לאוצר בו נשמרו "עצי ארזים מן הלבנון אל ים יפוא כרשיון כורש מלך פרס" (עזרא ג' ז'). והמלך לא נדרש לתת לנחמיה שום ממון). ואת החומה בנו מתנדבים כמו שמתואר בנחמיה ג'. ולא קיבלו שכר על זה. והשתמשו באבנים אשר הוציאו "מערמות העפר והמה שרופות" (שם, ג' ל"ד). וכנראה הם גם לא קיבלו מזון אלא דאגו לעצמם. ונחמיה האכיל מכספו מאה וחמישים איש בלבד כמו שכתוב בנחמיה ה' י"ז. ומלך נתן לו מינוי קצוב להיות פחת יהודה "שנים שנים עשרה" (נחמיה ה' י"ד).

כעת מובן שהיתה הסכמה בין דריוש בן היסטספס שהוא מלך ארצות ובין דריוש בן אסתר לגבי שליטה בירושלים. השליטה העיקרית היתה ביד הראשון כאשר עזרא שליח שלו בבית מקדש לשרת לפני ה' ולקיים דיני תורה. וזאת הסמכות שנשמרה בידי כהנים גדולים רוב זמן בית שני. ואילו נחמיה נעשה פקיד של דריוש ונשלל ממנו מעמד של מלך. לכן לא חזרה מלכות ליהודה כל ימי בית שני. ולגבי

בניית חומות ירושלים, הדבר תלוי במחלוקת אם קדושה ראשונה של ירושלים קדשה לעתיד לבוא או לא. אם קדשה אז לא היה צורך בבניית החומה כדי לאכול בירושלים קדשים קלים ומעשר שני וחנוכת החומה (נחמיה י"ב כ"ז) היתה סמלית. לכן סנבלט וכו' טענו שנחמיה בונה את החומה לצורך הגנה כדי למרוד בפרס. ואם לא קדשה אז היה צורך הלכתי לבנות את החומה.

לכאורה טענה שלנו שדריוש בן אסתר ישב בשושן ודריוש בן היסטספס ישב בבבל נסתרת על ידי כתובת המפורסמת של האחרון בה הוא מספר על בניית ארמון ענק בשושן. שרידים של ארמון זה קיימים עד היום! וי"ל שמלכות מקומית של דריוש בן אסתר הסתיימה בשלב מסוים, אולי בסוף 12 שנים של נחמיה בארץ או 19 שנה אחרי תחילת מלכות דריוש. ואז דריוש בן היסטספס בא אל שושן הבירה ומחק כל זכר של מלכות מדי שהיתה שם. אכן הוא כותב שחפרו את הקרקע עד סלע ואז מלאו את החפירה עפר, חלק בעומק 40 אמות וחלק בעומק 20 אמות. ועל בסיס זה בנה ארמון שלו בשטח של 500 על 300 אמות (של 49 ס"מ). אם היה שם ארמון של אחשורוש, שום דבר לא נשאר ממנו.

ביאור יתר המאורעות בספר עזרא ונחמיה נמצא במאמר זמן עליית נחמיה.

לגבי המשך בית שני כתוב בסדר עולם (פרק ל') "רבי יוסי אומר מלכות פרס בפני הבית ל"ד שנה, מלכות יון מאה ושמונים, מלכות בית חשמונאי מאה ושלוש, מלכות הורדוס מאה ושלוש". סכום השנים $103+103+180+34=420$. אבל מסוגיה בערכין י"ב ע"ב וערכין י"ג ע"א משמע שבית חרב בשנה 421 שלו. וכן כתב רש"י (שם, י"ג ע"א) "ובשנת תכ"א שהיה מוצאי שביעית חרב". לפי חכמים מחזור יובל 50 שנה, ומונים שמיטות מתשרי אחרי עליית עזרא, שש שנים אחרי תחילת הבית. לכן מספר שנים מתחילת מניין שמיטות $1+7x2+50x8=421-6$. לפי רבי יהודה מחזור יובל 49 שנה ומונים שמיטות משנה ראשונה של הבית. לכן $1+7x4+49x8=421$ ולכל הדעות הבית חרב במוצאי שמיטה. מאחר ושנה הראשונה של הבית היא 3410 אז שנה אחרונה 3830, ובסופה בט' אב חרב הבית. וזאת שנת 70 למנינם כמו שמקובל.

כדי להתאים את הסכום לעיל ל- 421 אפשר לתקן שנות דריוש בפני הבית ל- 35. ומאחר ותחילת הבית בשנה שניה שלו, אז הוא מלך 36 שנה. וזה המספר אשר מקובל על היסטוריונים. מאחר ותחילת מלכות דריוש בן היסטספס לפי חשבוננו היא תשרי 3409 אז תחילת מלכות יוון 3445. תחילת מלכות חשמונאים 3625, תחילת מלכות הורדוס 3728 והיא מסתיימת עם חורבן הבית באב 3830. מניין שטרות נקרא בסדר העולם "מנין יוונים אלפא" והוא מתחיל בתשרי אלף (וחצי) שנה אחרי יציאת מצרים, דהיינו בתשרי 3450 והיא שנת 312 לפני הספירה.

סוף הפרק

כעת אנו נקדיש פרק ל-

השוואה בין כרונולוגיה תורנית וכרונולוגיה פרסית כפי שהיא משתקפת בתעודות מקוריות.

כוונתנו לתקופה מתחילת ממלכות כורש עד סוף מלכות דריוש בן היסטספס. אנחנו מסתמכים על ספר Parker and Dubberstein Babylonian chronology עמ' 14-17. בעמ' 14 שנה ראשונה

של כורש מתחילה עם כבוש בבל בחודש שביעי הוא חודש תשרי. מדובר בתשרי 3387. חצי שנה ראשונה שלו עד ניסן 3387 נחשבת לשנת עליה לכס. מניסן 3387 מתחילה שנה ראשונה. מסמכים אחרונים שלו משנת 9, חודש תמוז וחודש אב. יש סברה ששמועה על מותו לא הגיעה מיד לבל והוא נהרג בחודש תמוז. לכן מדובר בתמוז של שנת 3395. ויש כאן קושיה, איך אנו אומרים שאחשורוש מלך מתשרי 3395 אם באותה שנה עדיין מלך כורש מלך ארצות. ויש לומר שאכן אחשורוש היה מלך מקומי בשושן אחרי מות אביו בתשרי 3392. ומאחר וסוף שנת 3395 אחרי מות כורש מתייחסת אליו אז המגילה מונה לו את השנה 3395 כשנה ראשונה. מתשרי 3396 הוא נעשה מלך ארצות או ארתחשסתא. אצל דניאל מזכרת שנה שלישית של כורש בניסן 3394 כי הוא מונה לו מתשרי 3392, מסוף מלכות דריוש המדי. שנה רביעית של כורש לא מזכרת אצל דניאל, אולי משום שהוא הלך למלחמה.

בעזרא ד' כתוב שצרי יהודה ובנימין היו "סכרים עליהם יועצם להפר עצתם כל ימי כורש מלך פרס ועד מלכות דריוש מלך פרס", כלומר משנת 3392 עד שנת 3410. וכתבו שטנה בתחילת מלכות אחשורוש – סוף שנת 3395. ובימי ארתחששתא כתבו אגרת- בתחילת שנת 3396 כאשר אחשורוש נעשה מלך ארצות. והוא ציווה לעצור את הבניה.

נעבור לכמבוסי. תעודות ראשונות מבבל מחודש ששי הוא חודש אלול, מיד אחרי מות כורש מזכירות שנת עליה ראשונה שלו על כס. מניסן הבא מונים לו שנה ראשונה היא שנת 3396. תעודה אחרונה שלו מניסן שנה שמינית היא שנת 3403. אבל בספר של [Strassmaier Cambyses](#) ישנה תעודה מ-27 לחודש 11 שנה שמינית. ובלוח [קמבוסי](#) מזכרת שנה תשיעית שלו (צד אחורי שורה 11) בחודש אייר. לכן הוא נכנס לשנת 3404. ולא נסמוך על הרודוטוס אשר כתב שהוא מלך 7.5 שנים.

[במאמר של Dubberstein](#) כתוב שבתשע לוחות משנה ראשונה של כמבוסי מחודש שני לחודש תשיעי הוא נקרא כמבוסי מלך בבל בן כורש מלך ארצות ולא כמבוסי מלך ארצות. ובעוד עשרים לוחות מאחד עשרי חדשים של השנה הראשונה הוא נקרא "כמבוסי מלך בבל". בלוחות בשנים הבאות הוא נקרא כמבוסי מלך בבל מלך ארצות או סתם כמבוסי מלך ארצות. הפלא הוא שבלוחות בשנת העליה על כס (כלומר לפני השנה הראשונה) מחודש אלול ומחודש שבט הוא נקרא "כמבוסי מלך בבל, מלך ארצות" או "כמבוסי מלך בבל וארצות". מצד אחד תעודות אלו מאשרות טענה שלנו שבשנת 3395 (וכנראה עד ניסן 3396) אחשורוש לא היה מלך ארצות. לכן כמבוסי נקרא מלך ארצות. ואילו אחרי ניסן 3396 כאשר התחילה שנה ראשונה של כמבוסי, אחשורוש נעשה ארתחששתא – מלך ארצות. לכן כמבוסי לא נקרא מלך ארצות. אבל מדוע משנה שניה הוא נקרא מלך ארצות? וי"ל שבתשרי 3397 הוא הלך לכבוש את מצרים ובניסן כבשה. מצד אחד הוא נעשה מלך ארצות, כלומר יותר ממלך בבל בלבד, ומצד שני הוא השאיר את פרס ומדי לשליטה של אחשורוש החל מתשרי 3397. לכן אחשורוש עשה משתה שלו בתשרי כדי לבסס את שלטונו על פרס ומדי ועל כל המדינות אשר נכבשו בזמנו על ידי נבוכדנצר ועברו לרשות פרס ומדי. ובכללם הודו וכוש.

לפי חשבון זה כמבוסי מת בשנת 3404, אחרי אייר. באותו זמן אחשורוש היה מלך מדי ופרס והוא מלך עד אדר 3408. וגאומטה מרד באדר 3408 ונהרג בתשרי 3409. והנה בתחילת [כתובת ביסותון](#) כתוב:

When Cambyses had departed into Egypt, the people became hostile, and the lie multiplied in the land, even in Persia and Media, and in the other provinces.

King Darius says: Afterwards, there was a certain man, a Magian, Gaumâta by name, who raised a rebellion in Paishiyâuvâdâ, near a mountain called Arakadriš. On the fourteenth day of the month Viyaxananote did he rebel. He lied to the people, saying: 'I am Smerdis, the son of Cyrus, the brother of Cambyses.' Then were all the people in revolt, and from Cambyses they went over unto him, both Persia and Media, and the other provinces. He seized the kingdom; on the ninth day of the month Garmapadanote he seized the kingdom. **Afterwards, Cambyses died of natural causes.**

King Darius says: The kingdom of which Gaumâta, the Magian, dispossessed Cambyses, had always belonged to our dynasty. After that Gaumâta, the Magian, had dispossessed Cambyses of Persia and Media, and of the other provinces, he did according to his will. He became king.

כלומר, כמבואר מת אחרי שמרד גאומטה. (הערה: afterwards הוא תרגום של מילה בבלית pasâva אשר כתובה בכמה פסוקים וכן משמעותו: אחרי כן). גירסה זאת נכנסה לספרים של הרודוטוס ולתודעה כללית. כתוצאה, מזיזים את תחילת מלכות דריוש ארבע שנים אחורה. ממלא לא מתקיים המופת של 70 שנה בין חורבן בית ראשון לתחילת בית שני בשנה שניה של דריוש, כנגד שבעים שמיטות שלא שמרו. מצד שני, מאחרים את כבוש מצרים על ידי כמבואר בארבע שנים. לכן תקופה בה התרבה השקר בפרס ומדי הצטמצמה מ- 12 ל- 4 שנים ולא צריך לשאול מי שלט שם בשנים אלו. כך נמחקה מלכות אחשורוש ובסיס היסטורי למגילת אסתר. ויחד עם זה נמחקה שותפות מדי בשלטון ומלכות של דריוש המדי.

ברור מה מניע את דריוש בן היסטספס. הוא מלך חדש אשר בא מבחוץ ומבקש לבסס מלכותו על סמך טענה שמלכות בפרס ומדי היתה תמיד שייכת לשושלת שלהם. לכן הוא מחק את שם אחשורוש והחליף את מלכותו בתקופה של עוינות ושקר. אילו הוא היה כותב שכמבואר מת ארבע שנים לפני מרד גאומטה, אז היה צריך להסביר מי מלך באותם שנים. גם מבחינה הגיונית, קשה להבין איך גאומטה הכריז על עצמו מלך בחייו של כמבואר אשר היה מלך הארצות מהולל אשר זה עתה כבש את מצרים. אבל לפי חשבוננו, באותו זמן אחשורוש מת ומלכות היתה אמורה לחזור לפרסים. ומאחר וכמבואר מת, הבא בתור למלכות הוא אחיו סמרדיס. בהמשך חייו, דריוש עקר כל סימני מלכות של בלשצר, דריוש ואחשורוש ודריוש בן אסתר בשושן, ובנה במקומם את ארמונו המפואר. לכאורה צריכות להיות תעודות מתקופת מלכות אחשורוש. וי"ל שהיה כתוב בהם "בשנה פלונית לארתחשסתא" ושייכו אותם ל-Artaxerxes (לפי היסטוריונים היו שלשה כאלו).

משך 36 שנה של מלכות דריוש מ- 3409 עד 3455 מתאים לכרונולוגיה תורנית כפי שכתבנו. אתו נגמרת תקופה פרסית ומתחילה תקופה יוונית. וכך כתוב בספר דניאל י"א:

(א) וְאֲנִי בִשְׁנַת אֶחָת לְדָרְיֹוֹשׁ הַמֶּדִי עָמְדִי לְמַחְזִיק וּלְמַעֲזוֹ לֵאמֹר:
(ב) וְעַתָּה אָמַת אֲנִיד לְךָ הַגֵּה־עוֹד שְׁלֵשָׁה מְלָכִים עֹמְדִים לְפָנַי וְהָרְבִיעִי יַעֲשֶׂיר עֲשָׂר־גְּדוֹל מְּלֵל וְכָחֶזְקָתוֹ בְּעֶשְׂרֵי יָעִיר הַמֶּלֶךְ אֶת מַלְכוּת נְוֹן:

- (ג) וְעַמְדַּם מֶלֶךְ גְּבוּר וּמִשְׁלַל מִמְּשָׁל רַב וְעֵשָׂה פְּרָצוֹנוֹ:
(ד) וְכַעֲמֵדוֹ תִּשְׁבֵּר מַלְכוּתוֹ וְתִחַץ לְאַרְבַּע רוֹחֹת הַשָּׁמַיִם וְלֹא לְאַחֲרֵיתוֹ וְלֹא כְּמִשְׁלֹֹ אֲשֶׁר מִשְׁלַל כִּי תִנְתַּשׁ מַלְכוּתוֹ וְלֹאֲחֲרָיִם מִלְּבַד־אֵלֶּה:

על זה פירש רש"י: הנה עוד שלשה מלכים וגו' - רז"ל אמרו בסדר עולם זה כורש ואחשוורוש ודריוש שבנה הבית ומה ת"ל רביעי רביעי למדי, אבל בספר יוסף בן גוריון כתוב שהיה לו בן לכורש שמלך תחתיו לפני מלך אחשוורוש ושמם במבישה:
וכחזקתו - של דריוש:
בעשרו יעיר - את כל מלכותו להלחם עם מלכות יון:
ועמד מלך גבור - ביון הוא אלכסנדרוס מוקדן:

אכן אפשר לשלב במניין שלשה המלכים את כמבוסיה נקרא מלך הארצות בשנת עליה על כס. ואז דריוש הוא הרביעי. ואפשר לפרש שבשם מלך רביעי מסתתרת כל שושלת מלכי פרס לפי ההיסטוריונים אשר יצאה מדריוש בן היסטספס. וכולם נקראים בשמות כורש, דריוש וארתחשסתא או אצל יונים Xerxes, Darius, Artaxerxes.

חייבים להזכיר שני מסמכים מאד חשובים מתקופה הנידונה. מסמך [VAT 4956](#) משנה 37 של נבוכדנצר ומסמך [BM 33066](#) משנה שביעית של כמבוסיה. לפי נתונים אסטרונומיים שבהם, מסמך ראשון מדבר על שנת מלכות אשר החלה בניסן 567- או 568BCE (יש שבטעות כותבים 567BCE במקום 567-) ומסמך שני בשנת 523BCE. לפי חשבוננו שנה ראשונה של נבוכדנצר החלה בניסן 3321 ולכן שנה 37 בניסן 3357. כאשר מתרגמים אותה לשנים לפני הספירה (שנת 0 לא קיימת) מחסירים 3761 ומקבלים 404. הפרש בין 568 ו-404 הוא 164 שנה. שנה ראשונה של כמבוסיה החלה בניסן 3396. לכן שנה 7 בניסן 3402 או 359BCE. הפרש 359-164=164. לפי זה ישנה הזזה קבועה של 164 שנה בין תיארוך תורני של אותה תקופה ולבין תיארוך מקובל. לפי זה חורבן הבית בט' אב 3339 הופך ל- 586BCE. וראה [לוח זמנים](#) הערה 70 שתאריך זה סותר את המסורת שהחורבן היה במוצאי שבת, בין שהוא היה בט' אב בין שהוא היה בי' אב.

אספתי מספרים של Strassmaier את כל השנים המעוברות מתחילת נבוכדנצר עד סוף דריוש והוספתי עליהם שנים מ- [Parker and Dubberstein](#) (עמ' 4-7). קבלתי רשימה של 39 שנים (12ב זהו אדר ב', 6ב זה אלול ב):
נבוכדנצר 2, 12ב, 4, 12ב, 7, 6ב, 9, 6ב, 14, 12ב, 23, 12ב, 28, 12ב, 31, 6ב, 33, 12ב, 36, 12ב, *41, 6ב, *42; 41 חריג ביותר ונסתר על ידי 42
נריגלסאר 0 (עליה) 12ב, 3, 12ב
נבוניד 1, 12ב, 3, 12ב, 6, 12ב, 10, 6ב, 12, 12, 15, 12ב
כורש 2, 6ב, 3, 12ב, 5, 12ב, 6, 12ב, הכל מ Strassmaier. יש כאן סתירה פנימית
כמבוסיה 0, 6ב, 3, 6ב, 5, 12ב, 7, 12ב
דריוש 0, 12ב, 3, 6ב, 5, 12ב, 8, 12ב, 11, 6ב, 13, 12ב, 16, 12ב, 19, 6ב, 22, 12ב, 24, 12ב, 32, 12ב.

כדי להשוות עם עיבור השנים המקובל אצל ישראל, יש לקחת ניסן אחרי חודש העיבור ואת שנה אשר מתחילה בתשרי שלפניו (כלומר במקרה אלול ב' השנה המעוברת מתחילה בתשרי אחריו). כלל העיבור אצל ישראל הוא שתקופת ניסן לא נופלת אחרי ט"ו ניסן. לכן בשנה מעוברת א' ניסן נופל אחרי התקופה. אצלנו שנים מעוברות קבועות לפי סימן גו"ח אדז"ט, דהיינו 3,6,8,11,14,17,19 כי אנחנו סומכים על תקופת רב אדא. אם סומכים על תקופת שמואל אז הסדר הוא שונה. בתקופה נידונת תקופת ניסן לפי שמואל היתה כמעט זהה לתקופה ניסן אסטרונומית. כידוע יהודים הביאו מבבל את שמות חודשים ניסן, אייר וכו'. סברה נותנת שאצל בבליים ופרסים באותו זמן היו כללי העיבור דומים לשל ישראל. אחרת לא נתן לקרוא לחודש ראשון יהודי בשם ניסן (הערה: אלול ב' או אדר ב' מביאים לאותה תוצאה שניסן הבא זו קדימה). אם אצל בבליים ופרסים כלל העיבור היה שא' ניסן לא יפול אחרי התקופה אז שנים מעוברות בבבל לעולם לא יהיו מעוברות בישראל.

להלן תוצאות החישוב:

והנה התברר ש- 30 שנים מתוך 39 היו מעוברות אצל ישראל ועוד 3 ספק. (הערה: חריגה היא שנה 10 במחזור שבה מולד ניסן נופל 17 יום אחרי תקופת שמואל. היא נותנת אצלנו 4 כישלונות. היא מופיע תמיד אחרי שנה 8 שבה מולד ניסן נופל 9 ימים אחרי התקופה ומתאים יפה לכלל. אולי הם סמכו על חישוב לגבי שנה 8 ועשו שנה 10 מעוברת באופן אוטומטי. אותו דבר עם שנה 2 שהיא מופיעה אחרי שנה 0 ונותנת מולד גבולי 15.2 יום אחרי התקופה. אם נמחוק את שנים 2 ו- 10 מן הרשימה וכן 4 שנים של כורש אשר סותרות אחת את השניה ואת הטעות בשנה 41 של נבוכדנצר אשר נסתרת על ידי שנה 42 שלו אז יישארו אצלנו 28 הצלחות מתוך 28 שנים!). לעומת זאת אם מזיזים כל שנים אלו 164 שנה אחורה אז רק 7 שנים מתוך 39 מעוברות אצל ישראל ועוד 1 גבולי. לעומת זאת הרשימה המוזזת מקימת את תנאי העיבור שא' ניסן תמיד לפני התקופה (24 מעוברות מתוך 39). אבל אצל בבליים ופרסיים באותה תקופה לא היה כתוב כלל העיבור. היסטוריונים התאימו את כלל העיבור לרשימה המוזזת. גם אחרי זה הרשימה הלא מוזזת לפי כלל עיבור תורני נצחה את הרשימה המוזזת לפי כלל מוזז!

בכל זאת לא נתן להתעלם מתעודות אסטרונומיות ומדבר קיום מלכי פרס אחרי דריוש הגדול. גם ב**מכתבי Elephantine** של יהודי יב במצרים בתקופה הפרסית מוזכרים כמה מלכים פרסיים מעבר לדריוש הגדול. וסכום שנתם של משפחה אחת של שלש דורות בודאי יותר מ- 36 שנה של דריוש. במאמר על **כרונולוגיה** בעמ' 70-72 הצעתי פתרון לתעלומה זאת. ישנה הזזת זמן הקשורה לחזרת השמש אצל חזקיה 10 שעות אחורה והיא קשורה להזזה של 160 שנות שמש שהם 165 שנות ירח. ולכן תתכן הזזה בין 160 ל- 165 שנה בין לוח זמנים של ישראל לזה של האומות. ושם הויה- היה הויה ויהיה שהוא שולט על הזמן יכול לגרום שבמערכות יחוס שונות יהיו זמנים שונים וגם מרחקים שונים כמו שהיה מתקיים בעזרה. הדבר ידוע בתורת יחסות של איינשטיין. רק צריך לדאוג ששני עדים אשר יש קשר עין ביניהם לא יהיו במערכות שונות. לכן עדות מיוחדת (כלומר שני עדים שאין קשר עין ביניהם) פסולה בדיני נפשות. בתקופה שבני ישראל היו בבבל ואשר מתוארת בכתובים אין סתירה בין לוחות זמנים כמו שהראנו. יהודי יב היו במערכת אחרת, במערכת פרסית וגם עשו עבירות בכך שהקריבו קרבנות מחוץ לבית המקדש. אומנם יש שם שני מכתבים B13 (מכתב על פסח) ו-B19 (מכתב על מקדש שלהם שחרב), אבל הם לא מתקשרים אל אנשים ידועים לנו בארץ. אפשר לטעון שדריוש שבזמנו נכתבו המכתבים הוא דריוש הגדול וסנבלט פחת שומרון הוא סנבלט מספר נחמיה.

אולי על זה אמר בלעם "עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב". וכבר טעו הנוצרים בחשבם ששנת 2000 לספירה היא סוף האלף הששי. ואנחנו בשנת 5785, 215 שנה לפני סוף האלף השישי. ואם קב"ה יתחשב בהזזה של 165-160 שנים אז אנחנו על סף יובל אחרון של אלף השישי.

סוף פרק: השוואה בין כרונולוגיה תורנית וכו'

לסיום נקדיש פרק לסוגית

כבוש מצרים על ידי נבוכדנצר והגלית מצרים לבבל

על חורבן מצרים והגליה שלהם לבבל ביד נבוכדנצר התנבאו ירמיהו (פרקים מ"ג, מ"ד, מ"ו) ויחזקאל (פרק כ"ט). אלו נבואות מפורשות ביותר. בפרט כתוב שם (יחזקאל כ"ט י"ב) "ונתתי את ארץ מצרים שממה בתוך ארצות נשמות וכו' ארבעים שנה והפצתי את מצרים בגוים וזריתים בארצות". ואחר כך (שם, י"ג-י"ד) מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפצו שמה. ושבתי את שבות מצרים והשבתי אתם ארץ פתרוס על ארץ מכורתם והיו שם ממלכה שפלה". לפי טענת היסטוריונים לא היה חורבן מצרים ולא היתה גלות מצרים. במצרים קצת לפני ואחרי חורבן הבית מלך פרעה חפרע (Apries) ואחריו מלך אמסיס (Amasis). לפי Manetho שנות מלכות ארבע מלכים אחרונים של שושלת 26, בגירסת Africanus: נכו 6, פסמותיס 6, חפרע 19, אמסיס 44. בגירסה של Eusebius השנים הם בהתאם 8 (יש גרסה 6), 17, 25, 42. לפי הרודוטוס: 16, 6, 25, 44.

הרודוטוס מביא סיפור איך אמסיס פגע בכבוד כמבוסי ואחרון הלך לנקום בו. אמסיס זה מת זמן קצר לפני שכמבוסי הגיע למצרים. ואחרי זה הרודוטוס מתאר תקופה של כמבוסי במצרים. חפרע מוזכר בירמיהו מ"ד ל' "כה אמר ה' הנני נתן את פרעה חפרע מלך מצרים ביד איביו וביד מבקשי נפשו כאשר נתתי את צדקיהו מלך יהודה ביד נבוכדנצר מלך בבל איבו ומבקש נפשו". זה פרעה שצדקיהו סמך עליו במרדו בנבוכדנצר. ועליו כתוב בירמיהו ל"ז ז' "הנה חיל פרעה היצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים". זה היה כנראה בשנת 3338, שנה לפני החורבן. ויתכן שיהויקים גם סמך עליו כאשר מרד בנבוכדנצר. מבואר בס"ע פרק כ"ו שנבוכדנצר בא אל יהויקים בשנה שלישית למרדו היא שנת 3328. לכן יהויקים מרד בשנת 3326. והעונש בא לחרפע משום שגרם לשתי מרידות אלו.

לפי ס"ע (פרק כ"ו) "בשנת עשרים ושבע לנבוכדנצר נתנה מצרים בידו, ונשא המנה ושלל שללה ובזז בזה והייתה שכר לחילו". והוא למד מפסוק ביחזקאל (כ"ט י"ז) "ויהי בעשרים ושבע שנה בראשון באחד לחדש וכו'". ולמרות שכל השנים לפני כן ביחזקאל על מצרים נמנו מגלות יהויכין, שנים אלו נמנו מתחילת מלכות נבוכדנצר בשנת 3321 (כמו שאנו מונים מתשרי 3321 ולא מניסן 3321). ואיך ס"ע ידע? לפני זה הוא כתב "בשנת עשרים ושלוש לנבוכדנצר נתנה צור בידו, ושטף את כל היהודים שהיו בעמון ומואב ובסביבות ארץ ישראל, נפש שבע מאות ארבעים וחמשה". ומספר זה כתוב בירמיהו נ"ב ל' "בשנת שלש ועשרים לנבוכדנצר וכו'". לכן גם מספר עשרים ושבע לנבוכדנצר. מכאן שנבוכדנצר כבש את מצרים בשנת 3347 אחרי ניסן.

עכשיו נוכל לשחזר שנות מלכות ארבעת המלכים. נתחיל מנכו. זהו פרעה נכו או נכה אשר הרג את יאשיהו בשנת 3316 ואותו היכה נבוכדנצר בשנה רביעית ליהויקים (ירמיהו מ"ו ב'). זאת שנה המתחילה בניסן 3320. בתחילת התעודה [ABC 5](#) מתוארת מלחמה בין צבא נבוכדנצר לבין צבא של מצרים בשנה אחרונה של נבופלסר. נבוכדנצר היכה את מצרים בכרכמש ואחר כך רדף אחריהם עד חמת ושם חיסל את כל צבא מצרים כך שאף אחד לא פלט. סביר להניח שגם נכו נהרג שם. לפי דברי ירמיהו תבוסת נכו היתה נקמת ה' במצרים, וזאת נקמה על מות יואשיהו. שנה אחרונה של נבופלסר היא 3320. באלול של אותה שנה נבוכדנצר חזר לבל. לכן י"ל שצבא מצרי הובס בקיץ, אולי בחודש אב. זה מתאים למה שנאמר בירמיהו. נלמד מכאן שמלכות של פסמותיס התחילה סמוך לתשרי. תחילת שנה אזרחית במצרים בשנת 3321 לפי לוח יוליאני היא 11/12 ועם הזזה של 164 שנה אחורה 21/1. לפי אפריקנוס והרודוטוס הוא מלך 6 שנים. לכן חפרע מלך החל מחורף 3327. עדיין יתכן שיהויקים מרד בתחילת מלכות חפרע. שנה ראשונה למרדו עד ניסן 3327, שנה שניה מניסן 3327 עד ניסן 3328 ושלישית התחילה בניסן 3328. (הערה: ראה הערה 57 בלוח זמנים. נבוכדנצר כבש את ירושלים באדר 3328 שהוא היה ניסן אצל יהודים).

מסמך אחרון עם שם חפרע שמצאו במצרים [EA10113](#) הוא משנה 20 שלו. זה מתאים דוקא לגירסה של אפריקנוס. לכן מלכות חפרע מסתיימת בשנת 3347, היא השנה שבה לפי סדר עולם נבוכדנצר כבש את מצרים!

שנת כבוש מצרים 3347 מתאימה גם לדברי פלביוס בקדמות היהודים ספר כ"א. שם הוא כותב שנבוכדנצר חנה במצור על צור 13 שנה ואחרי זה נותן שמות ושנים מלכי צור אשר סכומם מגיע ל-41 עד אשר מלך כורש בפרס. וזאת שנת כבוש בבל, 3387. לכן סוף מצור על צור 41 שנה לפני כן בשנת 3346. וזה מתאים למה שכתוב ביחזקאל כ"ט י"ח "נבוכדנצר מלך בבל העביד כל חילו וכו' ושכר לא היה לו ולחילו מצר וכו'. לכן וכו' הנני נותן לנבוכד' וכו' את ארץ מצרים וכו'". כלומר הוא כבש את מצרים סמוך לסוף מצור על צור. (הערה: ומה שכתוב בס"ע ש"בשנת עשרים ושלוש לנבוכדנצר נתנה צור בידו" אולי הכוונה לצור יבשתית אבל צור אשר על האי לא נכבשה אז).

על כבוש מצרים ביד נבוכדנצר כתוב גם בקדומניות היהודים (ספר 10, פרק 9 פסוק 7) כי בשנה החמישית לחורבן ירושלים היא שנת עשרים ושלוש למלכות נבוכדנצר יצא הוא למלחמה על חילת סוריה וכבשה ונלחם גם במואבים ובעמונים. ולאחר שהכניע את העמים האלה חזר למצרים לדכאה והרג את מלכה שמלך בזמן ההוא והקים מלך אחר ואת היהודים שהיו בארץ לקח בשבי והוילכם בבלה.

מלך שנהרג הוא ללא ספק חפרע ומלך אחר שנבוכדנצר הקים הוא אמסיס.

האם יש תעוד לפלישה של נבוכדנצר למצרים בשנת 3347? אחרי הזזה של 164 שנה זאת שנת 578BCE. המסמך העיקרי הוא [Elephantine stela](#). זהו תרגום חדש של הסטלה לגרמנית. יש בה שני חלקים. בחלק הראשון משנה ראשונה של אמסיס מסופר על התקפה של חפרע על אמסיס בעזרת שכרי חרב יוונים. התוקפים הובסו על ידי אמסיס. בחלק השני מסופר על פלישה של צבא של בבל (המכונה אסיאטי) בשנה רביעית של אמסיס. אני מביא את תרגום חלק זה לעברית (בעזרת Google)

תאריך: שנה 4 (של אמסיס), חודש III Akhat, יום 8. (בשנת 578BCE זהו 23/3. ראש חודש ניסן היה ב- 15/3).

הם באו לומר להוד מלכותו: "האסיאתים התקוממו ביהירותם ובאים בדרך הורוס. יש שם אלפים, תוקפים את הארץ: הם מכסים כל שביל, והבאים באניה, הם מפליגים בליבם זוממים להפיל את ארצנו".

אמר הוד מלכותו לצבאו: "ככל שאני חי ורה אוהב אותי, וככל שאפי רענן בחיים, מי שגורם נזק בערים ובמחוזות, הוד (שלי) לא יפסיק לגרום לשחיטה. צבא הוד מלכותי רב בכל הדרכים. היום לא יאפשר... זרועותיך מתחתיהן. הרשע שאין לו שם יהיה בשדה הקרב... כמי שהולך קדימה.

הוד מלכותו עמד לצד דמות הפולחן של האל בעוד צבאו שמח עד השמיים. האל ביקש לפתוח להם שמים בסופת ברד, כך שספינותיהם התהפכו. החיילים ירדו, שחטו אותם, השמידו אותם ולכדו אותם. לאחר שהוד מלכותו התמקם בבקתתו, הוא ראה את האיש היהיר שנפל בגלל מה שעשה בכך שהותיר את גופתו מרחפת במים. ואז הוא קבר את השחצן, עושה עבורו כל מה שכל מלך לגיטימי צריך לעשות. אז הלך הוד מלכותו אל ארמונו, לאחר שהסיר את סלידה מהאלים, ולאחר שהקריב לצמיתות קורבן גדול מאוד לאלי מצרים העליונה והתחתונה, כדי שיתברך בחיים, כמו רה לנצח.

עד כאן התרגום.

נציין שתאריך מצרי של פלישה בבלית בשנת 578BCE מתורגם בלוח יולאני ל- 23/3. באותה שנה ראש חודש ניסן היה ב- 15/3, כשבוע לפני תאריך המצרי. זה מתאים ליום א' בחודש ראשון שנה 27 של נבוכדנצר שבו נאמרה נבואה ליחזקאל (כ"ט י"ז). (הערה: אבל ללא הזזה של 164 זאת שנת 414BCE ואז תאריך מצרי מתורגם ל- 10/2, 50 יום לפני חודש ניסן. ויתכן שכבוש נבוכדנצר נמשך חודשיים והדיבור אל יחזקאל היה כאשר הוא כבר הצליח במשימתו)

אמסיס לא מתאר איך צבא שלו הביס את צבא אסיאתים. הוא התפלל לפסל אליל שלו ואז האליל פתח את השמים בסערה אשר גרמה לאוניות של אויב להתהפך. האיש היהיר שנפל הוא ללא ספק חפרע אותו לבסוף אמסיס קבר. של מי היו האוניות? בחלק הראשון של הסטלה מסופר על כך שבשנה ראשונה של אמסיס, חפרע תקף אותו בעזרת ספינות ים עם המון יוונים אשר באו דרך זרוע של נילוס. לכן גם כאן מדובר בספינות של אמסיס ולא של נבוכדנצר אשר בא בדרך יבשה ללא ספינות. והעובדה, שחפרע נפל למים מאחת הספינות. מכאן מסיקים שנבוכדנצר בא לעזרתו של חפרע נגד אמסיס ושניהם נלחמו נגד אמסיס. ואמסיס גבר על שניהם. אבל זה כלל לא יתכן שחפרע אשר מרד נגד נבוכדנצר והסית את יהויקים ואת צדקיהו נגדו, יהיה בעל ברית של נבוכדנצר להילחם באמסיס.

אלא היה דבר הפוך. נבוכדנצר בא בדרך הורוס לאורך החוף ותקף את צבאו של חפרע, אולי בפוליסיום בגבול מזרחי של מצרים. ואחר כך התקדם לאורך נילוס. וחפרע ברח לממפיס שם היה הארמון המפורסם שלו. בהתקרב נבוכדנצר לשם הוא נמלט באוניות דרך זרוע מערבית של נילוס לכיוון סאיס, מקום מושבו של אמסיס. ואחרון במקום להציל את חפרע, ראה בזה הזדמנות לגמור אתו חשבון. ומה שכתוב בסטלה "החיילים ירדו, שחטו אותם, השמידו אותם, לכדו אותם" אלו חיילי אמסיס השמידו את החיילים השכירים של חפרע אשר נפלו כטרף קל לידם.

ומדוייק מה שכתוב בירמיהו מ"ד ל' "כה אמר ה' הנני נתן את פרעה חפרע מלך מצרים ביד איביו וביד מבקשי נפשו כאשר נתתי את צדקיהו מלך יהודה ביד נבוכדנצר מלך בבל איבו ומבקש נפשו". לא נאמר

שנתן את חפרע ביד נבוכדנצר אלא ביד אויבו ומבקש נפשו אמסיס. וכמו שצדקיהו נלכד כאשר נס מנבוכדנצר, כך גם חפרע.

אבל נגד נבוכדנצר אמסיס כלל לא נלחם וגם לא היה בכונת נבוכדנצר לכבוש את אמסיס כי לא היתה לו תביעה נגדו. להפך, אמסיס היה אויב של חפרע השנא על נבוכדנצר. לכן הוא נעשה בן חסותו של נבוכדנצר. וזה מה שכתוב אצל פלביוס בקדמוניות.

אבל את מי הגלה נבוכדנצר ואיזה מצרים הוא עשה שממה? לשם הבנת העניין אנו צריכים הקדמה היסטורית וגאוגרפית קצרה.

הרודוטוס (ספר שלישי) מתאר את חפרע (Apries) בן פסמותיס בתור מלך עשיר ביותר בין מלכי מצרים. בשלב מסויים בגלל כשלון שלו צבא מרד נגדו והמליך את אמסיס במקומו. אמסיס זה ישב בסאיס בגבול מזרחי של דלתא. חפרע כאמור נלחם בשנה ראשונה נגדו אבל מתוך הסטלה אנו לומדים שהוא מלך עוד שלש שנים במקביל לאמסיס. היכן הוא ישב? בירמיהו מ"ג י' כתוב שנבוכדנצר עתיד לשבת על כסאו מעל אבנים אשר ירמיהו טמן פתח בית פרעה בתחפנחס. תחפנחס מזוהה עם דפנה או תפנה, על זרוע מזרחית של נילוס, כ- 13 ק"מ מערבה מעיר קנטרה של היום. סאיס נמצאת כ- 135 ק"מ מערבה משם. גם ידוע שלחפרע היה ארמון מפואר בממפיס כ- 15 ק"מ דרומה מקהיר, קצת מזרחה מנילוס. בפפירוס [EA10113](#) מסופר על הלוואה אשר נעשת בתבס (תבאי ליד לוקסור של היום) בשנה 20 של חפרע ביום 10 לחודש II Shamu. זהו חודש עשירי של שנה אזרחית. חפרע אשר נהרג לפי סטלה בחדש III Akhat הוא חודש שלישי של שנה אזרחית, למעשה נהרג בתחילת שנה 21 שלו. בכל מקרה אנו רואים שבתבס אשר נמצאת במצרים עליונה חפרע היה נחשב למלך חוקי שלש שנים אחרי מרד של אמסיס. לכן מתקבל על הדעת שחפרע המשיך למלוך במצרים עליונה וגם בחלק מזרחי של הדלתא, ואילו אמסיס שלט רק סביב סאיס. לכן יש לומר שנבוכדנצר הגלה את תושבי מצרים עליונה ותושבי דלתא מזרחית. ויהודים אשר אחרי חורבן הבית התיישבו שם, נהרגו או הוגלו ביד נבוכדנצר כמו שניבא ירמיהו בפרק מ"ד.

ומה לגבי נבואת יחזקאל (כ"ט ט') שמצרים תהיה לשממה וחרבה? כתוב שם בפסוק י' "ונתתי את ארץ מצרים לחרבות חרב שממה ממגדל סונה ועד גבול כוש". במאמר על [קריעת ים סוף](#) זיהינו את מגדל עם הר מול בליטת ראס עדביה בקו רוחב 29.8460. זהו בדיוק קו רוחב של ממפיס במקום בו מוצב פסל רעמסס II. סון או סין (Siena) מזוהה עם אסואן. לכן הפסוק מדבר על שממון במצרים העליונה מממפיס דרומה עד גבול עם אתיופיה. התחום בין אסואן לממפיס נחשב למצרים עליונה ונקרא ארץ [פתרוס](#). עליה נאמר "והשמתי את פתרוס" (יחזקאל ל' י"ד).

כתוב ביחזקאל (כ"ט י"ג-י"ד) "כי כה אמר ה' מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפצו שמה. ושבתי את שבות מצרים והשבתי אתם ארץ פתרוס על ארץ מכורתם והיו שם ממלכה שפלה". מתי זה התקיים? אם מחברים לשנת הגליה 3347 את 40, מקבלים 3387. זאת השנה בה נפלה בבל ביד כורש ובטל שלטונה. מסתבר שבאותה שנה כורש נתן רשות למצרים ולעמים אחרים לחזור למולדתם. כתוב [בגליל של כורש](#) בפסוק 32: "האלים שחיו בהם, ועשו להם מקדשים קבועים. אספתי את כל האנשים שלהם והחזרתי אותם ליישובים שלהם". משמע שלא רק אלים חזרו אלא אנשים שעבדו אותם חזרו. לכן התר אשר נתן ליהודים לחזור עם כלי המקדש לארצם הוא חלק של תהליך כללי. רק

אצל יהודים הדבר התעכב עד שנה ראשונה של תקופה שניה של כורש בשנת 3392 כי עדיין לא הגיע זמנם. באותה שנה עברו 70 שנה מכבוש ראשון של יהויקים ביד נבוכדנצר (ראה [לוח זמנים](#) הערה 55). וכבוש זה נחשב כתחילת גלות. אולי יהודי האי יב (Elephantine) חזרו למצרים בשנת 3387. כתוב במכתב שלהם [B19](#)

And from the days of the king(s) of Egypt our fathers had built that Temple in Elephantine the fortress and when Cambyses entered that Temple, built he found it. And the temples of the gods of Egypt, all (of them), they overthrew but anything in that Temple one did not damage.

אם הם חזרו ב- 3387 מיד אחרי מות אמסיס, באותו זמן מלך שם בנו. וזהו מלך מצרי שבתקופתו הם בנו את המקדש. והיה להם כנראה אישור מכורש. והם בנו מקדש במקום לבנות מקדש בירושלים טרם נתן לכך אישור בשנת 3392. וכמבואי אשר כבש את מצרים כעבור 10 שנים ב- 3397 מצא את המקדש בנוי. ולא יתכן שיהודים אלו שרדו את ההגליה של נבוכדנצר והיה להם מקדש מימים קדומות, כי סין היא אסואן ליד האי יב והיא נחרבה.

עד כאן ישנה התאמה מושלמת בין תחילת הגלות בשנה 27 של נבוכדנצר כדעת ס"ע ומות חפרע בשנת 3347 וסוף הגלות בשנת 3387.

אבל ישנו לוח בבלי [BM 33041](#) אשר סותר את חשבונות שלנו. שם כתוב:

"37th year Nebuchadnezzar, king of Bab[ylon], marched against] Egypt to deliver a battle. [Ama]sis of Egypt [called up his a]rm[y]."

שנה 37 של נבוכדנצר מתחילה בניסן 3357 (אחרי הזזה של 164 מקבלים 568BCE). היסטוריונים מניחים שזאת אותה התקפה אשר היתה בשנה רביעית של אמסיס. לכן אמסיס מת בשנת 3407. כמבואי כבש מצרים מיד אחרי מותו, עדיין בשנת 3407. זה מתאים לחשבון שלנו בפרק הדין על כמבואי שהוא הלך לכבוש את מצרים בשנת 3407. אבל להיסטוריונים זה לא כל כך נוח שאם כמבואי הלך למצרים בשנת 3407 אז הוא היה שם שמנה שנים. ואז צריך להסביר מי שלט באותם שנים בבבל. לכן הם מונים משנת 3357 לא 40 אלא 44 שנה כאילו מניין 44 שנות אמסיס התחילו ממות חפרע.

בכל מקרה יש כאן קושיה כלפינו. והנה כאן כתוב שנבוכדנצר הלך נגד אמסיס (השתמר רק סוף השם). ולפי הסבר שלנו לעיל זה כלל לא יתכן, כי הוא הלך נגד חפרע. האם יתכן שהיו שני מסעות של נבוכדנצר למצרים בהפרש של עשר שנים?

נחזור לפסוק ביחזקאל כ"ט י"ז "ויהי בעשרים ושבע שנה בראשון באחד לחדש וכו'". לא כתוב מאיזה יום מונים את השנים. ספר יחזקאל פותח "ויהי בשלשים שנה ברביעי בחמשה וחדש ואני בתוך הגולה וכו'". בחמשה לחדש היא השנה החמישית לגלות יוכין". מאחר וגלות יהוכין מונים בניסן 3328 אז הדיבור כאן היה בחמישי לתמוז שנת 3332 (הערה: 30 שנה לפי ס"ע פרק כ"ו מונים משנת 3303 שבה נמצא ספר תורה והיא שנת היובל. והבית חרב בשנת 3339 היא שנת 36 ליובל). אולי 27 שנה לעיל מונים מאותה שנה, דהיינו זאת שנת 3358. שנת 37 של נבוכדנצר מתחילה בניסן 3357 ונגמרת בניסן

3358. אומנם הדיבור בפסוק י"ז לעיל היה בא' ניסן 3358 אבל נבוכדנצר הלך למלחמה כמה חודשים לפני כן, בשנה 37 שלו. מה מיוחד בשנה זאת?

בספר דניאל פרק ד' מסופר על חלום של נבוכדנצר שאותו פתר דניאל. ולפי פתרון זה נגזרו עליו שבע שנים להיות כמו חיה. ואחר כך יושב למלכותו. ודניאל יעץ לו (שם, פסוק כ"ד) "חטאיך בצדקה פדה ועונותיך בחן עניים אם תהיה ארכה לשלותך" (תרגום לעברית). כעבור 12 חדשים קול נפל מן השמים והוא הפך לחיה. ולקץ ימים נבוכדנצר נשא עיניו לשמים וכו' ודעתו שבה אליו והוא חזר למלכותו. יש להסמיק שבע שנים אלו לסוף מלכותו. אכן כתוב בויקרא רבה (מצורע י"ח) "כל אותן שבע שנים שעברו על נבוכדנצר נטלו את אויל מרודך והמליכוהו ותחתיו וכיון שחזר נטלו וחבשו בבית האסורים וכו' וכיון שמת חזרו על אויל מרודך להמליכו". וראה פירוש על [לוח BM 34113](#) אשר מקשר את מה כתוב בלוח עם שגעון שנגזר על נבוכדנצר.

נבוכדנצר מת בכ"ו אלול בשנה 43 שלו, היינו סוף שנת 3363. לפי ס"ע (פרק כ"ח) בכ"ו אדר אויל מרודך הוציא את נבוכדנצר מקברו וגררו בשביל לבטל גזירותיו. לכן שבע שנים שנגזרו על נבוכדנצר מסתיימות בניסן 3364. החלום היה שבע שנים לפני כן בניסן 3357. נבוכדנצר פדה שנה אחת עד ניסן 3358 בצדקה. והוא ניצל אותה כדי לגמור חשבון עם מצרים. התאריך א' ניסן שנה 27 הוא יום אחרון של אותה שנה ובו הוא הפך לחיה. וי"ל שהוא לא הלך בעצמו למצרים אלא שלח מפקדו כמו ששלח את נבוזרדן לירושלים. וזה ביצע פקודיו אחרי שנבוכדנצר כבר לא תיפקד. ועוד אפשר שהפסוק ביחזקאל כ"ט י"ז נאמר בתום כבוש מצרים. ואין קשר בין תאריך זה לתאריך אשר כתוב בסטלה אלפנטיין, כי מעשה ההוא היה 11 שנה קודם לכן וכיון נגד הפרע ולא אמסיס. בשנתו השביעית, אולי בניסן 3363 נבוכדנצר חזר להיות אדם והעונש שלו התקצר גם בסוף. אולי בגלל חצי שנה שנתנה לו, קצרו לו חיים בחצי שנה והוא מת לא בכ"ה אדר אלא בכ"ה אלול לפני כן?

מדוע נבוכדנצר הלך בפעם השניה לכבוש את מצרים? אולי אמסיס מרד בו? והוא השלים מה שלא עשה בתחילה, פגע בצד מערבי של דלתא עד סאיס והגלה עוד אנשים. אבל בכל זאת אמסיס שרד ונשאר למלוך עוד כ-30 שנה. והנה, בין כבוש שני של מצרים בניסן 3358 לכבוש של מצרים על ידי כמבوسی בשנת 3397 עברו 39 שנה, ארבעים פחות אחד. אולי כמבוסי במסע שלו החזיר את הגולים (וצאצאיהם) משנת 3358. וגם כן התקיימה הבטחה שישבו אחרי 40 שנה כי 39 נחשב כמו ארבעים (למשל במלקות ארבעים). הרודוטוס (בתחילת ספר שני) כותב שכמבוסי במסע למצרים לקח אתו יוונים בתוך עמים אחרים אשר היו תחת שליטתו. זה יכול להתייחס גם למצרים ויונים שבוי נבוכדנצר ממצרים (וצאצאיהם). על כן, הנבואה ביחזקאל כ"ט כוללת בתוכה שתי הגליות ושתי חזרות.

כעת נוכל להבין את הפסוק כ"א: "ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה בתוכם וידעו כי אני ה'". כתוב בגמרא (סנהדרין ל"ז-ל"ח) שזרובבל בן שלתיאל הוא בנו של יהויכין אשר נזרע בבבל, שעברה אמו בבית האסורין במעומד. ושמו – נחמיה בן חכליה. אולי נבוכדנצר אחרי החלום עשה צדקה עם יהויכין שהורידו אשה לבור בו היה יהויכין. וממנה נולד זרובבל. אם הדבר היה אחרי ניסן 3357 יתכן שזרובבל נולד בא' ניסן 3358. והוא נקרא בזכריה ג' ח' "עבדי צמח" – כך פרש רש"י שם. האזכור אחרון של נחמיה הוא בשנה 32 של ארתחשסתא (נחמיה י"ג, ו'). וכבר הראתי שהכוונה לאחשורוש משנה שניה שלו אשר החלה בתשרי 3396. לכן נחמיה חי עד שנת 3428 והוא חי 70 שנה כנגד שנות דוד. על כן א' ניסן 3358 צמח קרן לבית ישראל. וזה פתחון פה ליחזקאל.

כעת נוכל להסביר את הטעות של הרודוטוס אשר הסמיך את מות אמסיס לכבוש של כמבוס. מות אמסיס היה סמוך לחזרה הראשונה של גולי מצרים בשנת 3387. ואילו כבוש מצרים על ידי כמבוס היה בזמן חזרה שניה של גולי מצרים.

סוף פרק מצרים

לסיכום נביא תאריכים עיקריים אשר הוזכרו במאמר זה בסדר כרונולוגי השנים לפני מניין בהר"ד. כדי לקבל שנה לפני הספירה מתשרי ועד בערך טבת יש להחסיר 3762, ואחרי טבת להחסיר 3761. כדי לקבל שנה אחרי הזזה אחורה 164 שנה, צריך להחסיר בהתאם 3926 או 3925.

- 3316 סיון, יאשיהו נהרג על ידי פרעה נכו. בחזרתו נכו אסר את יהואחז והמליך תחתיו את יהויקים
3317 ניסן, תחילת מלכות יהויקים כי יתרת השנה נחשבת ליאשיהו.
3320 תמוז-אב, נבוכדנצר השמיד את צבא מצרים בכרכמיש ואחר כך בחמת וכנראה היכה את נכו
3320 ט' אב מת נבופלסר. נבוכדנצר עולה על כס מלכות
3321 תשרי תחילת מלכות נבוכדנצר לפי כתובים וניסן 3321 תחילת שנה ראשונה שלו לפי בבליים
3321 תחילת שנה אזרחית ראשונה של פסמוטתיס במצרים ב- 21/1/604BCE (אחרי הזזה של 164)
3322 בערך בטבת נבוכדנצר כבש את יהויקים ושיעבד אותו
3325 כסליו, קרב בין צבא נבוכדנצר וצבא של פסמותיס על גבול מצרים. נבוכדנצר נסוג.
3327 תחילת שנה אזרחית ראשונה של חפרע ב- 20/1/598BCE. תחילת מרד יהויקים
3328 ב' אדר נבוכדנצר כובש את ירושלים. זאת שנה שביעית של נבוכדנצר בבבל אשר מונים מניסן
3321 ושנה שמינית לפי כתובים אשר מונים לו מתשרי 3321. בבבל שנה שביעית של נבוכדנצר
היתה מעוברת, היה אלול ב'. בישראל לא עיברו את השנה לכן אדר של בבליים היה ניסן ביהודה.
3328 ניסן, תחילת מניין שנות גלות יהויכן. בפועל יהויכן מלך שלשה חדשים ו- 10 יום עד י' אב.
3329 תשרי תחילת מניין מלכות צדקיהו
3332 ה' תמוז תחילת דיבור ה' אל יחזקאל
3327 י' טבת תחילת מצור על ירושלים
3328 פרעה נכו יצא לעזרת צדקיהו אבל בראותו את צבא כשדים שב לארצו.
3339 ט' אב חורבן הבית במוצאי שבת ומוצאי שמיטה
3347 א' ניסן נבוכדנצר כובש את תחום שליטת חפרע במצרים ומגלה את האוכלוסיה משם. חפרע נהרג
ביד אמסיס בברחו מנבוכדנצר בתחילת שנת 21 של חפרע
3357 א' ניסן חלום של נבוכדנצר בדניאל ד'
3358 א' ניסן נבוכדנצר כובש את מצרים אשר ביד אמסיס בסוף שנה 37 שלו. אחרי זה נבוכדנצר הופך
לחיה ואויל מרוודך מולך במקומו. באותו זמן נולד זרובבל בן יהויכן
3363 כ"ה אלול מת נבוכדנצר. אויל מרוודך עולה על כס מלכות
3364 כ"ה אדר אויל מרוודך מוציא את נבוכדנצר מקברו. בכ"ז הוא משחרר את יהויכן
3364 ניסן תחילת שנה ראשונה של אויל מרוודך בבבל

- 3366 ניסן תחילת שנה ראשונה של נריגלסר בבבל. אויל מרודך נמלט לשושן ומולך שם עד תשרי
3388
- 3370 ניסן תחילת מלכות נבונד
- 3387 בבל נכבשה על ידי כוז משותף של כורש הפרסי ודריוש בן אחשורוש המדי. כורש נותן רשות
למצרים אשר הוגלו ב-3347 לחזור למצרים, הם וצאצאיהם
- 3388 תשרי. אויל מרודך מת ובלאשצר בן נבוכדנצר מולך בשושן
- 3390 ט' אב. בלאשצר עושה סעודה עם כלי בית המקדש, 70 שנה אחרי תחילת נבוכדנצר. הוא נהרג
באותו הלילה
- 3391 תשרי, תחילת מלכות דריוש המדי בשושן על כל הארץ. כורש ממשיך להיות מלך בבבל
- 3392 תשרי, מת דריוש המדי וכורש חוזר להיות מלך כל הארץ. באותה שנה הוא נותן רשות לגולי
יהודה ובנימין לחזור ולבנות את המקדש. עולים כ- 40 אלף גברים ואתם נשים וילדים רבים.
בראשם דניאל פחת יהודה, זרבבל התרשתא וישוע בן יוצדק כהן גדול
- 3393 תשרי, תחילת הקרבת קרבנות במזבח בהר הבית
- 3393 אייר, תחילת בנין ההיכל. צרי יהודה ובנימין התחילו לכתוב כתבי שטנה נגד היהודים אל כורש
- 3394 דניאל חוזר לבבל. בניסן אותה שנה הוא מתחיל להתענות 21 שנה עד ניסן 3415
- 3395 תשרי, תחילת מנין שנות מלכות אחשורוש בן דריוש בשושן
- 3395 תמוז-אב, כורש נהרג בקרב עם Massagataes (לפי הרודוטוס), ורוב צבאו הושמד.
- 3395 אלול, כמבואי בבבל נחשב יורשו של שורש ומלך הארצות
- 3396 תשרי: אחשורוש אשר יושב בשושן, טוען שלפי הסכם רוטציה בין פרס למדי, הגיע תורו להיות
מלך הארצות. מאותו זמן הוא מקבל שם ארתחשסתא. לכמבואי אחרי השמדת רוב צבאו של
כורש אין יכולת להתמודד עם אחשורוש. לכן החל מניסן 3396 שנה ראשונה של מלכותו הוא
נקרא בתעודות מלך בבל בן של כורש מלך הארצות ולא כמבואי מלך בבל וארצות. באותה שנה
בעקבות מכתב מצרי יהודה, אחשורוש עוצר את בנין בית המקדש
- 3397 תשרי, כמבואי הולך לכבוש את מצרים. הוא לוקח עמו גם מצרים (וצאצאיהם) אשר גלו בשנת
3358. אחשורוש כדי לבסס שלטון היחיד שלו במדי ופרס עושה משתה בשושן "לכל שריו
ועבדיו חיל פרס ומדי" 180 יום עד ג' ניסן. מיד אחרי זה הוא עושה משתה שבעה ימים לכל
העם הנמצאים בשושן הבירה. ביום שביעי י' ניסן והיא שבת הוא מוציא כלי המקדש. יהודים
משתתפים במשתה ולא מוחים. אבל ושתי מוחה על כבודה. לפי עצת המן גזרו על ושתי מתה.
יש לכוון לסוף שבעה ימים אחרים, בי"ז ניסן. למחרת מתחילים לקבץ נערות בתולות וכו'.
- 3401 ט"ו טבת, שבת, יום תקופת טבת (לפי רב אדא) הגיע תור אסתר. היא אשה מס' 1001 אצל
אחשורוש. שנה מעוברת. דריוש בן אסתר נולד כעבור 9 חודשים סמוך לתשרי 3402
- 3404 כמבואי מת במצרים אחרי חודש אייר בשנה תשיעית שלו.
- 3406 י' ניסן צווי המלך להתשחות להמן בשער המלך. מרדכי לא השתחוה שלשה ימים י'-י"ב. ובי"ב
"ויאר המן" והפיל פור. אצל בבליים זאת היתה שנה מעוברת והיה חודש אדר ב', חודש 13. אצל
יהודים היתה שנה פשוטה והיה חודש ניסן. הפור נפל מיום ליום, מי"ב ל"ג. ומחודש 13 לחודש
12. בי"ג המן בא לפני המלך ונשלחו הרצים. בט"ו משתה ראשון של אסתר, בט"ז משתה שני,
בי"ז תלו את המן. אבל בירושלים קדשו את החודש לפי העדים ור"ח ניסן נדחה ביום. לכן
משתה ראשון בי"ד, בליל פסח נדדה שנת המלך, בט"ו המן הרכיב את מרדכי, בו ביום משתה
שני ובט"ז יום הנפת העומר תלו את המן. מרדכי מקבל רשות ממלך לעבר את השנה כאשר אדר
ב' של בבליים הופך להיות לניסן וחודש 12 של המן הופך לחודש 13, אדר ב'.

- 3406 כ"ג סיון שילוח ספרים של אסתר ומרדכי
- 3407 י"ג אדר ב' לפי לוח עברי, והוא י"ג אדר פשוט לפי לוח בבלי המקורי – פורים
- 3408 אחשוורוש מת סמוך לפורים. בנו דריוש בן אסתר ירש אותו והוא בן 6.5. מונים מלכות שלו בשושן מניסן 3408
- 3408 י"ד אדר גאומטה הכריז שהוא סמרדיס בן של כורש והוא מלך פרס ומדי, מלך הארץ. אין לו מתחרים כי אחרי מות אחשוורוש מלכות הארץ אמורה לחזור לפרס וכמבוא מת.
- 3409 תשרי. דריוש בן היסטספס הורג את גאומטה. הוא נלחם 19 קרבות תוך 14 חודשים. בכתובים מונים מלכות שלו מתשרי 3409.
- 3409 כ"ד אלול בשנה שניה לדריוש בן אסתר (חגי א' ט"ו) תחילת עשית מלאכה בבית ה'
- 3410 תשרי. תחילת מניין שנים של בית שני ותחילת מניין שמיטות לרבי יהודה (מחזור יובל 49 שנה)
- 3414 ג' אדר השלמת בנין בית המקדש. אחרי זה עשו פסח. אחרי זה זרבבל הוא נחמיה הוחזר לדריוש בן אסתר לשושן להיות לו שר המשקים.
- 3415 ניסן, עזרא מקבל רשות מדריוש בן היסטספס לעלות לארץ ומקבל סמכויות רחבות. באותו זמן נחמיה מקבל רשות מדריוש בן אסתר לעלות לארץ לבנות חומות ירושלים. דריוש בן אסתר כעת בן 13.5 והוא בוגר ויש לו אשה. נחמיה מונה שנים של אביו אחשוורוש מתשרי 3396 כאשר נעשה ארחשסתא- מלך הארצות
- 3415 א' אב עזרא ונחמיה מגיעים לירושלים. בד' אב מתחיל בנין חומות הר הבית וירושלים
- 3415 כ"ה אלול "ותשלם החומה". ובו ביום היתה חנוכת החומה
- 3416 א' תשרי בשבת, אלול מעובר. עזרא קרא בתורה. תחילת מנין שמיטות לחכמים (מחזור 50).
- 3427 שנה 32 לארחשסתא, סוף ספר נחמיה וסוף 70 שנה מלידתו.
- 3444 שנה אחרונה 36 של דריוש בן היסטספס
- 3445 תחילת מלכות יוון
- 3450 תשרי תחילת מנין שטרות אלף שנה אחרי יציאת מצרים 312 לפני הספירה
- 3625 תחילת מלכות חשמונאים
- 3728 תחילת מלכות הרשעה
- 3830 ט' אב חורבן בית שני מוצאי שבת, מוצאי שמיטה